

Hudobná výchova

Vzdelávacia oblasť **Umenie a kultúra**

Metodická príručka pre
1. stupeň (1. a 2. cyklus)
a 2. stupeň (3. cyklus) ZŠ

NÁRODNÝ INŠTITÚT VZDELÁVANIA A MLÁDEŽE

Hudobná výchova

Metodická príručka pre 1. stupeň (1. a 2. cyklus)
a 2. stupeň (3. cyklus) ZŠ

PaedDr. Anna Derevjaníková, PhD.
Mgr. Pavel Martinka, PhD.

Obsah

<u>1 Konceptuálne východiská a ciele hudobnej výchovy v novom kurikule</u>	5
<u>1.1 Hudobná výchova v kontexte umeleckej gramotnosti</u>	5
<u>1.2 Ciele a ich implementácia v jednotlivých cykloch</u>	7
<u>1.3 Psychologické dimenzie učenia sa hudbe</u>	11
<u>1.4 Determinanty úspešnej implementácie zmien</u>	13
<u>2 Práca s komponentmi v hudobnej výchove</u>	16
<u>2.1 Komponent spev</u>	16
<u>2.1.1 Komponent spev v 1. cykle</u>	17
<u>2.1.2 Komponent spev v 2. cykle</u>	19
<u>2.1.3 Komponent spev v 3. cykle</u>	20
<u>2.2 Komponent hra na hudobnom nástroji</u>	21
<u>2.2.1 Komponent hra na hudobnom nástroji v 1. cykle</u>	22
<u>2.2.2 Komponent hra na hudobnom nástroji v 2. cykle</u>	23
<u>2.2.3 Komponent hra na hudobnom nástroji v 3. cykle</u>	23
<u>2.3 Komponent počúvanie hudby</u>	25
<u>2.3.1 Komponent počúvanie hudby v 1. cykle</u>	25
<u>2.3.2 Komponent počúvanie hudby v 2. cykle</u>	26
<u>2.3.3 Komponent počúvanie hudby v 3. cykle</u>	28
<u>2.4 Komponent hudobno-pohybové vyjadrenie hudby</u>	29
<u>2.4.1 Komponent hudobno-pohybové vyjadrenie hudby v 1. cykle</u>	29
<u>2.4.2 Komponent hudobno-pohybové vyjadrenie hudby v 2. cykle</u>	31
<u>2.4.3 Komponent hudobno-pohybové vyjadrenie hudby v 3. cykle</u>	33
<u>2.5 Komponent hudobno-dramatické vyjadrenie hudby</u>	35
<u>2.5.1 Komponent hudobno-dramatické vyjadrenie hudby v 1. cykle</u>	36
<u>2.5.2 Komponent hudobno-dramatické vyjadrenie hudby v 2. cykle</u>	37
<u>2.5.3 Komponent hudobno-dramatické vyjadrenie hudby v 3. cykle</u>	38
<u>2.6 Hodnotenie v predmete hudobná výchova</u>	39
<u>3 Návrh učebných osnov pre 1. cyklus</u>	41
<u>Záver</u>	46
<u>Literatúra</u>	47

Úvod

Hudobná výchova je jedným z tradičných a aj nenahraditeľných predmetov slovenského vzdelávacieho systému v historickom kontexte. Napriek tomu, že býva nedocenený jej potenciál v spoločenskom aj vzdelávacom kontexte, má svoje nezastupiteľné miesto v predprimárnom aj primárnom vzdelávaní, a hlavne v živote človeka každej kultúrnej spoločnosti. Štátny vzdelávací program pre základné vzdelávanie, ktorý bol schválený v roku 2023 je postupne implementovaný do základných škôl na Slovensku. Hudobná výchova, ako súčasť vzdelávacej oblasti Umenie a kultúra sa podieľa na rozvoji umeleckej gramotnosti, ako jednej z doménových gramotností. Je koncipovaná v novom kurikule v súlade s požiadavkami autorov koncepcie reformy do troch cyklov a v jednotlivých cykloch do komponentov, ktoré reflektujú tri prístupy k hudbe: k jej tvorbe, počúvaniu a stvárňovaniu.

Metodická príručka nie je koncipovaná ako učebnica didaktiky hudobnej výchovy, ani ako metodická príručka k učebniciam hudobnej výchovy. Ide o metodickú príručku k štátnemu vzdelávaciemu programu (ďalej ŠVP), v ktorej sa snažíme vysvetliť filozofiu reformy z pohľadu hudobnej výchovy. Prezentujeme komplexné poňatie cieľov predmetu a podobu ich adaptácie v jednotlivých cykloch, približujeme psychologické dimenzie učenia sa hudbe a pomenovávame determinanty úspešnej kurikulárnej reformy z pohľadu hudobnej výchovy. Podrobnejšie sa venujeme jednotlivým komponentom hudobnej výchovy, ich výkonovým a obsahovým východiskám. Vysvetľujeme jednotlivé pojmy, ktoré sú uvedené v ŠVP, zároveň naznačujeme spôsoby práce s obsahovými štandardmi na ceste k zvládnutiu jednotlivých výkonových štandardov a naplneniu cieľov hudobnej výchovy.

V procese kreovania a implementácie ŠVP vznikli aj sprievodné metodické materiály: Sprievodca zmenami vo vzdelávacích oblastiach, videotutoriál Ako tvoriť učebné osnovy pre 1. cyklus aj pracovný materiál Adaptácia výkonových štandardov.

V Sprievodcovi zmenami vo vzdelávacích oblastiach nájdú učitelia ukážky modelových vyučovacích jednotiek s ohľadom na možnosti spájania jednotlivých komponentov do zmysluplných celkov aj usmernenie k hodnoteniu predmetu hudobná výchova v pedagogickej praxi. Napriek tomu Hodnotenie v predmete hudobná výchova uvádzame v závere tejto metodického príručky opätovne.

Súčasťou metodického príručky sú aj autormi vypracované učebné osnovy pre 1. cyklus s ohľadom na postupnosť pri zapracovaní výkonových a obsahových štandardov do jednotlivých ročníkov 1. cyklu.

V metodického príručke neuvádzame konkrétny hudobný materiál či hudobné diela, ktoré by sa mali v hudobno-výchovnom procese prezentovať. V obsahových štandardoch je pomenovaný hudobný materiál, ktorý by mal byť zakomponovaný do učebníc hudobnej výchovy, resp. je vhodný na využitie vo výchovno-vzdelávacom procese. Zároveň vysvetľujeme

v ŠVP použité odborné hudobné a didaktické pojmy aj odporúčania, resp. inšpiráciu pre lepšiu hudobnú výchovu. Je potrebné, aby si každý pedagóg pri výbere hudobného materiálu aj spôsobe jeho sprístupnenia žiakom zachoval svoju autenticitu, zohľadňoval miestne špecifiká školy i sociokultúrne špecifiká konkrétnej triedy v súlade so školskými pedagogickými dokumentmi.

1.1 Hudobná výchova v kontexte umeleckej gramotnosti

Vzdelávacia oblasť Umenie a kultúra integruje dva predmety, hudobná výchova a výtvarná výchova, a podieľa sa na rozvoji umeleckej gramotnosti ako jednej z doménových gramotností. Hudobná výchova predstavuje v historickom kontexte slovenského vzdelávacieho systému jeden z tradičných a nenahraditeľných predmetov. Napriek tomu, že jej potenciál v spoločenskom aj vo vzdelávacom kontexte býva nedocenený, má svoje nezastupiteľné miesto v predprimárnom, primárnom aj v nižšom sekundárnom vzdelávaní, a hlavne v živote človeka každej kultúrnej spoločnosti.

Gramotnosť definujeme na základe teoretických východísk, ktoré určujú metódy a kritériá jej hodnotenia. Popritom zohľadňujeme praktické faktory a determinanty, ktoré formujú jej rozvoj a kultiváciu. Umelecká gramotnosť je „schopnosť vnímať, prijímať, chápať, interpretovať a vyjadrovať sa prostredníctvom rôznych druhov a foriem umenia“ (ŠVP, 2023b, s. 1). Na základe uvedených schopností umelecky gramotný žiak disponuje vedomosťami, zručnosťami a postojmi potrebnými na vyjadrenie autentického vzťahu k umeniu. Zároveň mu uvedené schopnosti umožňujú porozumieť hodnote umenia vo vzťahu k sebe i k spoločnosti.

Spôsobilosti umeleckej gramotnosti boli zakomponované aj do profilu absolventa základného vzdelania, podľa ktorého žiak bude schopný „vnímať a využívať rôzne druhy umenia ako spôsob vyjadrenia a chápať miestne, regionálne, národné, európske a globálne prejavy kultúry“. Na inom mieste sa uvádza, že bude schopný „vyjadrovať a interpretovať pojmy a vzťahy medzi nimi, myšlienky, pocity a potreby, fakty a názory“ rôznymi formami, a teda aj myšlienky, pocity a potreby v prijímaní, stvárňovaní a tvorbe umeleckých artefaktov (2023, s. 6). Žiaci sú postupne vedení k poznávaniu a poznaniu artefaktov jednotlivých druhov umenia, k vyjadrovaniu sa ich prostriedkami, k prežívaniu a reagovaniu na produkty vytvárané na princípoch umeleckej tvorby, k formovaniu individuálnych postojov a hodnotových preferencií v oblasti umenia a kultúry.

Umelecká gramotnosť sa tak prejaví v *postojoch žiaka*, ktorý chápe spoločenské poslanie umenia a kultúry, vníma ich ako súčasť identity a hodnôt každej spoločnosti v kultúrnom aj historickom kontexte. Vďaka tomuto porozumeniu dokáže žiak reflektovať a prezentovať vlastné hodnotové preferencie v umeleckej oblasti, zároveň slobodne prejavuje a uplatňuje umeleckú gramotnosť pri napĺňaní osobných kultúrnych potrieb a životných cieľov samostatným zmocňovaním sa rôznych podôb umenia v oblasti produkcie, percepcie, komunikácie, vyjadrovania aj integrácie s inými druhmi umenia, uplatňujúc tvorivosť. Je schopný prejavovať vzťah k svetovej kultúre, ku kultúre vlastného národa, regiónu, k tradičným hodnotám vlastnej kultúry a k folklóru, reálny pozitívny vzťah a empatiu k ostatným kultúram a sociálnym skupinám.

Obsahová dimenzia umeleckej gramotnosti predstavuje rôzne spôsoby tvorby hudby, výtvarného umenia, drámy či tanca, ich prezentácie a performancie v individuálnej aj kolektívnej podobe. Zahrňa tiež procesy percepcie, prežívania, reflexie aj hodnotenia. Zároveň ide o orientáciu v umeleckej tvorbe minulosti i v jej súčasných podobách, v domácom aj vo svetovom kontexte, v umeleckej tvorbe regiónu, etnika, sociálnych skupín. Táto schopnosť zahrňa aplikáciu teoretických poznatkov z dejín a estetiky umenia v rámci vlastnej tvorivej činnosti. Zároveň predpokladá osvojenie si špecifických vyjadrovacích prostriedkov, techník a médií, ako aj orientáciu v rozmanitých formách, žánroch a štýloch jednotlivých umeleckých druhov – od hudobného, výtvarného a dramatického umenia až po architektúru, dizajn a audiovizuálnu tvorbu.

Procesuálny rámec umeleckej gramotnosti sa prejavuje flexibilitou, tvorivosťou, empatiou, schopnosťou kooperácie, sebareflexie a zodpovedného konania pri tvorbe, prijímaní a integrácii rozmanitých umeleckých druhov v rámci vlastnej society i širšej spoločnosti. Umenie zároveň funguje ako kľúčový prostriedok interkultúrnej komunikácie a vzájomného porozumenia. Prostredníctvom činnostného vyučovania žiaci umenie využívajú na experimentovanie, sebavyjadrovanie a sebaopoznávanie, čím si kultivujú schopnosť vnímať a interpretovať umelecké dielo s hlbokým porozumením i citovým zážitkom.

V modeli celostnej školy niet hlavných a podceňovaných predmetov a vzdelávacích oblastí. Hudobná výchova sa podieľa na celostnom rozvoji osobnosti žiaka, a tak odкрýva určitú životnú oblasť, do ktorej môže žiak vstúpiť, začne sa v nej orientovať a neskôr rozhodovať a tvoriť jej charakteristickými vyjadrovacími prostriedkami. Výchova hudbou i k hudbe je celoživotným procesom, počas ktorého človek získava poznatky a zručnosti, formuje si postoje k umeniu a orientuje sa v jeho rozmanitosti. Ciele tohto procesu sa prirodzene diferencujú podľa veku či profesijného zamerania. Holistický prístup, rešpektujúci individualitu žiaka, predstavuje kľúčové východisko hudobnej výchovy. Keďže každý človek disponuje unikátnym hudobným potenciálom, mal by si byť schopný svoje dispozície uvedomovať a prijímať ich. Hoci existujú metodiky na meranie hudobných schopností, ich komplexná umelecká a kvalitatívna povaha sťažuje čisto exaktné vyhodnocovanie. To v praxi spôsobuje, že objektívna sebareflexia žiakov i hodnotenie zo strany učiteľov zostávajú náročnou výzvou.

Hudobná výchova, oproti vzdelávacím oblastiam s prízvukom na kognitívne ciele, v rovnakej miere zdôrazňuje kognitívne, socioafektívne a psychomotorické ciele, a to vo všetkých komponentoch. Značnou mierou sa podieľa na rozvoji doménových aj prierezových gramotností, ktoré tvoria kurikulum základného vzdelávania. Nejde len o gramotnosti, ale aj o myšlienkové a psychické procesy, ktoré sa s jednotlivými gramotnosťami prelínajú a od ktorých závisí ich úspešné zvládnutie. Práca s hudobným materiálom v oblasti počúvania, analýzy, hudobnej tvorby a interpretácie rozvíja pozornosť, pamäť, myšlienkové procesy – či už ide o logické operácie alebo divergentné myslenie. Zároveň podporuje rozvoj predstavivosti, fantázie a abstraktného chápania hudobných symbolov.

Orientácia v metrorytmickej štruktúre, skúmanie logiky hudobnej výstavby a čítanie grafických partitúr sa **významnou mierou podieľajú** na rozvoji matematickej gramotnosti, pričom zápis a analýza hudby ďalej posilňujú analyticko-syntetické myslenie.

Práca s hlasom kultivuje správne fyzické a fyziologické návyky, ako je držanie tela, dýchanie a artikulácia, kontakt s piesňovým materiálom skvalitňuje čitateľskú a jazykovú gramotnosť. Komunikácia prostredníctvom hudby a zdieľanie informácií o jej estetických funkciách rozvíjajú komunikačné spôsobilosti žiaka.

Napokon, elementárna improvizácia, komponovanie či tvorba zvukových objektov a ich spracovanie v digitálnom prostredí rozvíjajú nielen jemnú motoriku, ale aj digitálnu a technickú gramotnosť žiakov.

Pohybové stvárňovanie hudby spája motoriku a myslenie, vôľu i emocionalitu, harmonizuje telesný a psychický vývin, rozvíja **pohybovú gramotnosť**, hrubú i jemnú motoriku, pohotovosť, presnosť a ladnosť pohybových akcií a reakcií. Radosť z pohybu je jedným z motivačných prostriedkov učenia.

Spolupráca pri produkovani hudby v kolektíve, vnímanie spolužiakov ako interpretov, oceňovanie interpretačných a umeleckých kvalít tvorcov aj interpretov, vnímanie umeleckých kvalít profesionálnej hudby sa podieľa na zúšľachťovaní človeka po kultúrnej i sociálnej stránke. Hudbu žiaci spoločne vytvárajú, spoločne muzicírujú, zdieľajú úspech aj zodpovednosť, hľadajú spoločné riešenia, ale nestrácajú šancu prejavíť sa aj individuálne.

Poznávanie významných diel slovenskej a svetovej hudobnej kultúry motivuje žiaka k záujmu o vlastné i cudzie tradície, a to aj prostredníctvom tém, ktoré presahujú čisto hudobný rámec diela. Hudba takýmto spôsobom formuje vkus i hodnotovú orientáciu žiaka, a to nielen vo vzťahu k hodnoteniu jej estetických a umeleckých kvalít, ale i v rámci formovania všeludsky platných etických ideálov, zodpovednosti voči sebe a spôsobilosti zaujímať zodpovedný postoj k aktuálnym témam a problémom súčasnej spoločnosti.

1.2 Ciele a ich implementácia v jednotlivých cykloch

Ciele predmetu hudobná výchova sú formulované komplexne, no zároveň konkrétne a čitateľne, aby sa dali v jednotlivých komponentoch jasne identifikovať, pomenovať, plniť a vyhodnotiť. Spolu s obsahmi sú orientované na žiaka v individuálnej i kolektívnej práci s hudbou. Zvládnutie obsahov komponentov nie je cieľom, ale prostriedkom rozvoja hudobných spôsobilostí (schopností, zručností a návykov) a celostnej osobnosti žiaka.

Hlavné ciele hudobnej výchovy môžeme ukotviť v štyroch rovinách:

Rozvíjať základné hudobné spôsobilosti produkcie, recepcie a interpretácie hudby rôznymi spôsobmi, prístupmi, prejavmi a prezentáciami. Formovať základné hudobné spôsobilosti (schopnosti, zručnosti a návyky) v oblasti spevu, hry na hudobných nástrojoch, počúvania hudby, hudobno-pohybového, hudobno-dramatického, verbálneho a vizuálneho vyjadrovania a spájania hudby aj s uplatnením digitálnych technológií a AI.

Hlavné ciele v ŠVP, ktoré sa primárne viažu na túto rovinu:

1. Využívať schopnosti, zručnosti a návyky v oblasti spevu, hry na hudobných nástrojoch, počúvania hudby, hudobno-pohybového a hudobno-dramatického vyjadrovania na napĺňanie vlastných kultúrnych potrieb.
2. Používať hudobné pojmy a poznatky z hudobnej teórie a histórie pri interpretácii a tvorbe hudby.
3. Zodpovedne využívať digitálne technológie a médiá vrátane AI na tvorbu, zdieľanie a estetickú hudobnú komunikáciu.

Viesť k osvojeniu základných vedomostí o hudobnej kultúre Slovenska, formovať a upevňovať kladný vzťah ku kultúre vlastného národa, ku kultúre národnostných menšín, k regionálnej hudobnej kultúre a k folklóru, rozvíjať reálny pozitívny vzťah a empatiu

k hudobnej kultúre ostatných sociálnych skupín. Vnímať hudobnú kultúru ako súčasť medzikultúrneho vzdelávania, spoločenskej angažovanosti a ako prostriedok vytvárania vzájomného porozumenia. V spojení so znejúcou hudbou viesť žiakov k používaniu získaných základných vedomostí z teórie hudby, hudobnej histórie, z poznania hudobných foriem, z hudobnej estetiky, taktiež aj k používaniu vedomostí a zručností z oblasti techniky – z teórie a spôsobov vytvárania hudby spevom a hrou na hudobných nástrojoch.

Hlavné ciele v ŠVP, ktoré sa primárne viažu na túto rovinu:

1. Diskutovať o rôznorodých hudobných obsahoch.
2. Orientovať sa v hudobnej kultúre minulosti a súčasnosti, rôznych etník, národností, malých i veľkých sociálnych skupín.
3. Používať hudobné pojmy a poznatky z hudobnej teórie a histórie pri interpretácii a tvorbe hudby.

Formovať individuálny vkus žiaka a rozvíjať jeho potrebu sebarealizácie a sebaaktualizácie aktívnym poznávaním širokej kultúrnej a hodnotovej škály hudobných artefaktov, formou individuálneho prežívania, tvorivého spracovania a slobodného reagovania na vnímané podnety, osobného oceňovania umeleckej a kultúrnej hodnoty a možnosťami individuálneho a skupinového presadzovania vlastných hudobných a umeleckých preferencií. Formovať schopnosť vyhľadávať a selektovať hudobné informácie s využitím digitálnych technológií, AI, zručnosť ich usporiadania či spracovania podľa vybraných kritérií. Formovať schopnosť vyjadrovať individuálne názory a postoje k vybraným hudobným artefaktom¹ na základe primeranej argumentácie.

Hlavné ciele v ŠVP, ktoré sa primárne viažu na túto rovinu:

1. Využívať schopnosti, zručnosti a návyky v oblasti spevu, hry na hudobných nástrojoch, počúvania hudby, hudobno-pohybového a hudobno-dramatického vyjadrovania na napĺňanie vlastných kultúrnych potrieb.
2. Orientovať sa v hudobnej kultúre minulosti a súčasnosti, rôznych etník, národností, malých i veľkých sociálnych skupín.
3. Chrániť a oceňovať hudobné dedičstvo Slovenska aj rôzne podoby globálnej kultúry ako súčasť vlastnej kultúrnej identity.
4. Zodpovedne využívať digitálne technológie a médiá vrátane AI na tvorbu, zdieľanie a estetickú hudobnú komunikáciu.

Motivovať a usmerňovať snahy žiaka o individuálnu a kolektívnu komunikáciu a prezentáciu hudby, vzájomnú kooperáciu a toleranciu v hudobnej interpretácii. Spájať hudbu s ostatnými druhmi umenia na princípoch hry, tvorivosti a estetickej výchovy. Pochopiť východiská a podoby integrácie rôznych druhov, žánrov a štýlov umení, ich techník a technológií. Budovať vzťah žiaka k umeniu a reflexii umeleckých a estetických zážitkov.

Hlavné ciele v ŠVP, ktoré sa primárne viažu na túto rovinu:

1. Využívať schopnosti, zručnosti a návyky v oblasti spevu, hry na hudobných nástrojoch, počúvania hudby, hudobno-pohybového a hudobno-dramatického vyjadrovania na napĺňanie vlastných kultúrnych potrieb.
2. Diskutovať o rôznorodých hudobných obsahoch.

¹ Hudobný artefakt je fixovaný výsledok umeleckej tvorby, záznam hudby, hudobné dielo, notový zápis, trvalý umelecký produkt.

3. Mať rozvinutú tvorivosť, empatiu, spoluprácu, sebareflexiu a zodpovednosť pri prijímaní, tvorbe a vyjadrovaní hudby v osobnom aj spoločenskom živote.
4. Uvedomovať si význam hudby pre sebarealizáciu a sebavyjadrenie.

Takto formulované hlavné ciele predmetu hudobná výchova, ktoré sú uvedené v ŠVP, sa dotýkajú viacerých naznačených rovín. Sú poňaté komplexne a vyjadrené stručne. Ale napr. za cieľom *Diskutovať o rôznorodých hudobných obsahoch* je potrebné pojem diskutovať vnímať vo všetkých podobách: interpretovať vlastné prijímanie hudby, hodnotiť a argumentovať, oceňovať, ale aj orientovať sa v celom komplexe hudobnej kultúry.

Jednotlivé hlavné ciele predmetu sú komplexnejšie a podrobnejšie zapracované v zmysle postupnosti do cieľov v jednotlivých vzdelávacích cykloch. Je však potrebné tieto súvislosti medzi cieľmi nájsť.

Uvádzame príklady implementácie hlavného cieľa predmetu do cieľov v jednotlivých cykloch.

Hlavný cieľ:

Využívať schopnosti, zručnosti a návyky v oblasti spevu, hry na hudobných nástrojoch, počúvania hudby, hudobno-pohybového a hudobno-dramatického vyjadrovania na napĺňanie vlastných kultúrnych potrieb.

Ciele v 1. cykle:

- Sluchom identifikovať zvuk a tón, hlasom, hrou na tele a hrou na hudobných nástrojoch realizovať základné vlastnosti tónu.
- Objavovať možnosti vlastného hlasu, znenia hudobných nástrojov, možnosti spontánneho pohybového a dramatického vyjadrenia hudobných obsahov.
- Spievať rôznorodé piesne s inštrumentálnym sprievodom aj bez neho.
- Hrať rytmicko-melodické modely, sprievody, uplatniť ich pri vyjadrení charakteru piesne a hudby.
- Identifikovať a aplikovať vyjadrovacie prostriedky hudby pri speve, hre na hudobných nástrojoch, pri počúvaní hudby aj pohybovom a dramatickom vyjadrovaní hudby.
- Vyjadriť hudobný a mimohudobný obsah počúvanej aj produkovanej hudby.
- Vyjadriť dej, náladu, charakteristiku postáv príbehu prostriedkami hudobnej dramatiky.

Ciele v 2. cykle:

- Spievať rôznorodý piesňový repertoár vo vhodnej hlasovej polohe, imitačne aj intonačne, spamäti.
- Aplikovať výrazové prostriedky hudby pri speve a hre na hudobných nástrojoch.
- Hrať na rôznorodých elementárnych hudobných nástrojoch a v malých inštrumentálnych zoskupeniach.
- Vyjadriť mimohudobný obsah hlasom, pohybom, dramaticky, hudobnými nástrojmi alebo inými zdrojmi zvuku.

Ciele v 3. cykle:

- Spievať a hrať piesne a skladby.
- Koordinovaným pohybom interpretovať a reagovať na počúvanú hudbu.
- Vytvoriť hudobné alebo hudobno-dramatické predstavenie v spojení s inými druhmi umenia.

Z uvedeného príkladu je zjavné, že rozvoj hudobných schopností a zručností, aktívne muzicírovanie, tvorba hudby spevom a hrou na hudobných nástrojoch sú dominantné v 1. cykle, postupne sa stávajú sekundárnymi.

Ak sa pozrieme na uplatnenie uvedeného hlavného cieľa v jednotlivých komponentoch, tak napr. pri hudobno-dramatickom stvárnení hudby je zjavná gradácia cieľa v rámci cyklov.

V 1. cykle je cieľ: *Vyjadriť dej, náladu, charakteristiku postáv príbehu prostriedkami hudobnej dramatiky.*

V 2. cykle už: *Vyjadriť mimohudobný obsah hlasom, pohybom, dramaticky, hudobnými nástrojmi alebo inými zdrojmi zvuku.*

V 3. cykle: *Vytvoriť hudobné alebo hudobno-dramatické predstavenie v spojení s inými druhmi umenia.*

Ináč je to pri hlavnom ciele hudobnej výchovy:

Orientovať sa v hudobnej kultúre minulosti a súčasnosti, rôznych etník, národností, malých i veľkých sociálnych skupín.

V cieľoch 1. cyklu explicitne zapracovaný tento cieľ nie je.

V 2. cykle sa objavuje implicitne v procese vlastného prijímania (počúvania) a stvárňovania hudby:

- Hodnotiť proces vlastnej tvorby, prijímania a stvárňovania hudby.
- Spoznávať hudobné prejavy a preferencie vo vlastnej rodine, v miestnej komunite a regióne.

V 3. cykle:

- Poznať významné diela a hudobné prejavy slovenskej a svetovej hudobnej kultúry v kontexte historickej a súčasnej hudobnej produkcie, podoby ľudovej hudobnej kultúry Slovenska, kultúry etník a národností ako prostriedku interkultúrnej komunikácie a vzájomného porozumenia a obohatenia.
- Reflektovať funkcie hudby a umenia, vnímať vzťahy medzi druhmi umenia.
- Analyzovať a hodnotiť umeleckú a interpretačnú kvalitu produkovanej aj počúvanej hudby.

Ukážka zapracovania cieľa 1. cyklu do výkonových štandardov v jednotlivých komponentoch.

Ciel: Objavovať možnosti vlastného hlasu, znenia hudobných nástrojov, možnosti spontánneho pohybového a dramatického vyjadrenia hudobných obsahov.

Možnosti napĺňania daného cieľa v jednotlivých *komponentoch* naznačené vo výkonných (VŠ) a v obsahových (OŠ) štandardoch:

- *Spev – VŠ: uplatňovať individuálne hlasové dispozície pri experimentovaní, improvizácii, v tvorivých hrách s hlasom, pri interpretácii primeraných hudobných a slovesno-hudobných foriem.*
- *Hra na hudobnom nástroji – VŠ: experimentovať s farbou znenia hudobného nástroja a zvukomalebne vyjadriť mimohudobný obsah.*
- *Hudobno-pohybové vyjadrenie hudby – VŠ: pohybom stvárniť vyjadrovacie prostriedky a pocity z počutej alebo produkovanej hudby, hrať na tele.*
- *Hudobno-dramatické vyjadrenie hudby – VŠ: Tvoriť zvukomalbu k rôznym príbehom a situáciám. Stvárniť obsah, dej, náladu a charakter rôznorodého hudobného a nehudobného materiálu prostriedkami hudobnej dramatiky.*

Ciel' činnosti nemôžeme vybrať z nejakej tabuľky naformulovaných cieľov, ako je to v prípade vzdelávacích štandardov. Ani operacionalizácia výkonového alebo obsahového štandardu nestačí, pretože nie je schopná postihnúť uvedené tri roviny psychických procesov, a to aj napriek tomu, že vhodne volené obsahy hudobnej výchovy sú schopné postihnúť všetky tri uvedené roviny. Je teda dôležité ho formulovať s ohľadom na žiaka, čo on dokáže, prejaví, splní, aplikuje, oceňuje a pod., nie čo je úlohou pedagóga: rozvíjať, naučiť a pod. Ciel' nemôže byť ani samoučelný, musí zodpovedať samotnej činnosti a prebiehajúcejmu procesu. Mal by byť učiteľovi jasný už pri voľbe témy a voľbe obsahu, aby vhodne zvolil prostriedky a metódy. Mal by naznačovať aj pozitívnu zmenu, resp. progres v danej oblasti, limity a podmienky, za akých sa prejaví, bude zjavný, a tak vyhodnotiteľný počas konkrétnej činnosti, ale aj z dlhodobého hľadiska.

1.3 Psychologické dimenzie učenia sa hudbe

Aj špecifické ciele sa určujú v troch rovinách psychických procesov: kognitívnej, psychomotorickej a afektívnej. Majú svoju postupnosť pri dosahovaní a učiteľ si ich musí formulovať sám s ohľadom na svoj pedagogický zámer, vek žiakov, ich schopnosti a zručnosti, konkrétny obsah aj priebeh činnosti.

V *kognitívnej oblasti* ide o nadobúdanie znalostí, vedomostí v podobe faktov, pojmov, procesov aj metakognitívnych znalostí a spôsobilostí. Ide o to, čo si žiak vie **zapamätať** a následne opakovať, prerozprávať, opísať, identifikovať, vymenovať, označiť, priradiť, usporiadať či vyhľadať.

Zapamätať si fakty, pojmy a procesy: cieľom je osvojenie si základnej hudobnej terminológie a pojmov (notové písmo, solmizácia), názvov hudobných nástrojov a nástrojových zoskupení (orchester, ľudová hudba). Žiak sa učí identifikovať hudobné formy a žánre, akými sú pieseň, tanec či pochod, a chápať procesy vzniku spevu (dýchanie, tvorba tónu) i hudobnej improvizácie.

Porozumieť znamená: vysvetliť, dávať do kontrastu, objavovať, vyjadriť, uviesť príklad, spájať. Ide o porozumenie procesov tvorby hudby, tvorby tónu, spôsobu hry na hudobné nástroje a na základe porozumenia ich žiak začne aj prakticky používať – aplikovať.

Aplikovať znamená: používať, predviesť, realizovať, demonštrovať, porovnať, pýtať sa (porovnať vyjadrovacie prostriedky dvoch kontrastných skladieb, resp. skladieb toho istého autora, používať osvojené pojmy pri pomenovaní hudobných javov, hudobných foriem, aplikovať – používať notové písmo, uplatniť vedomosti pri čítaní partitúry či zápise vlastných tvorivých modelov a pod.).

Tvoriť znamená: navrhnuť, vymyslieť, rolovo hrať, spontánne vytvoriť. V prípade *žiakov 1. cyklu* ide o elementárnu tvorbu, ktorá má z ich hľadiska charakter jedinečnosti a originality. Neočakávame od žiakov vytvorenie hudobného diela, ale hľadanie a navrhovanie riešení, voľbu vhodných hudobných nástrojov na vyjadrenie dramatickej situácie či spontánnu reakciu na hudobný podnet. *Žiaci v 3. cykle* sa už môžu sami tvorivo prejaviť, tvoriť melódie – piesne na vlastné alebo prebraté texty, ale aj spoločne vytvoriť hudobno-dramatické predstavenie a pod.

V *psychomotorickej oblasti* žiak uplatňuje a prejavuje určité spôsobilosti. Je schopný pozorovať, reagovať, prejsť, imitovať, manipulovať i tvoriť. Pozoruje spevácky, pohybový, dramatický prejav učiteľa, reaguje naň spevom, tancom či dramatickým vyjadrením, napodobňuje uvedené prejavy, manipuluje pritom aj s hudobnými nástrojmi a nielen imituje, ale aj vytvára a prezentuje vlastné pohybové či dramatické videnie, chápanie a precítenie hudby.

V *afektívnej oblasti* ide o vytváranie a aj vyjadrenie vzťahu ku konkrétnemu učivu – obsahu – hudbe aj k rôznym javom a skutočnostiam. Ide o prijímanie, vnímanie, reagovanie, hodnotenie v zmysle ocenenia a zvnútorňovania. Žiak verbálne vyjadrí svoj vzťah k hudobnej činnosti, hudobnému artefaktu, chápe jeho význam a poslanie a stotožní sa s ním, akceptuje a toleruje výkon ostatných spolužiakov, je vedený, aby primerane kriticky hodnotil aj svoj vlastný výkon či prístup k činnosti. Ciele sú tak zamerané na oblasť prežívania hudby, bezprostredné emócie, city, postoje, motiváciu aj hodnoty vo vzťahu k umeleckému dielu aj procesom jeho vzniku a interpretácie.

Ciele by mali byť vyjadrené tak, aby boli v súlade s možnosťami a so schopnosťami žiakov, formulované jasne, aby nepripúšťali špekulatívne a viacznačné výklady, aby boli merateľné, resp. zjavné, postihnuteľné a vyhodnotiteľné. Mali by vyjadriť pozitívnu zmenu osobnosti žiaka. Cieľ konkrétnej vyučovacej jednotky by mal pomenovať žiakov výkon: správanie, konanie, poznanie, zároveň obsah a činnosť, v ktorej sa výkon prejaví. Mal by obsahovať aj kritériá, limity a podmienky dosiahnutia výkonu. V kognitívnej rovine aj v rovine psychomotorickej je úspešnosť dosiahnutia cieľa zjavnejšia aj objektívnejšie vyhodnotiteľná. V rovine afektívnej nie je jeho identifikácia jednoduchá, mala by byť postihnuteľná v prejavoch a reakciách žiaka.

Emocionalita spojená s hudobným zážitkom formuje vzťah žiaka k hudbe ako k prostriedku sebavyjadrenia a hudobného zobrazenia reality, zároveň ho motivuje k ďalším činnostiam v oblasti objavovania, poznávania a prezentácie hudby. Zjednocujúcim prvkom všetkých činností je predovšetkým emocionálne zaujatie vedúce k aktivizácii žiaka, humanistický a demokratický prístup k jeho osobnosti a úsilie o vytvorenie kladného vzťahu k hudbe ako k umeniu.

Hudobná výchova sa významnou mierou podieľa na rozvoji mäkkých zručností (soft skills). Ide o súbor medziludských, komunikačných, charakterových vlastností a emočnej inteligencie. Mäkké zručnosti sú komplexne zakomponované vo výkonových, ale aj

v obsahových štandardoch. Hudobná výchova poskytuje žiakom príležitosť vystupovať pred triednym kolektívom i verejnosťou, spolupracovať na tvorbe spoločných hudobno-dramatických diel a prejavovať kreativitu prostredníctvom vlastných improvizáčnych riešení. Celý tento proces prebieha v atmosfére rešpektu k názorom a hudobným preferenciám spolužiakov aj širšej spoločnosti.

1.4 Determinanty úspešnej implementácie zmien

Základným determinantom úspešnej reformy je pochopenie významu a potreby umeleckej gramotnosti pre človeka v 21. storočí. Umelecká gramotnosť je deklarovaná ako doménová gramotnosť a nie je gramotnosťou druhej kategórie. Ako gramotnosť druhej kategórie ju však často vnímajú učitelia na základných školách, pretože nie je predmetom testovania ani kvantitatívneho vyhodnocovania v rámci úspešnosti základných škôl. Benefity hudobnej výchovy síce nie sú vždy kvantitatívne uchopiteľné, ale majú svoju nezastupiteľnú úlohu pri rozvoji celostnej osobnosti žiaka – človeka a významne formujú budúcich pestovateľov regionálnej amatérskej kultúrnej produkcie, a zároveň percipientov a podporovateľov profesionálneho umenia a kultúry ako zásadného prvku identity každej vyspelej kultúrnej spoločnosti.

Hudobná výchova je členená do **piatich komponentov: spev, hra na hudobnom nástroji, počúvanie hudby, hudobno-pohybové stvárnenie hudby a hudobno-dramatické stvárnenie hudby**. Dané komponenty predstavujú tri prístupy k hudbe, t. j. jej tvorbu, počúvanie a stvárňovanie.

Uvedené *komponenty* do určitej miery súvisia s hudobno-výchovnými činnosťami pomenovanými v pôvodnom kurikulárnom dokumente (ŠVP 2015). Je potrebné *vyvážiť uvedené tri prístupy k hudbe* – počúvanie, produkcia – tvorba, interpretácia – vyjadrenie hudby, pričom žiadny z piatich komponentov neexistuje samostatne a izolovane, nemá dominantné miesto v kurikule, všetky komponenty sa vzájomne ovplyvňujú a komplexne dopĺňajú. Do obsahov jednotlivých komponentov sú zapracované aj obsahy prierezových gramotností. Ide hlavne o digitálnu gramotnosť v podobe zodpovedného a bezpečného využívania digitálnych technológií a médií na umeleckú a estetickú komunikáciu, dokumentáciu či tvorbu hudby, sociálnu a emocionálnu gramotnosť v snahe naučiť žiakov kooperovať, byť empatický, schopný sebareflexie aj zodpovedného konania pri tvorbe, prijímaní, vyjadrovaní a integrácii hudby vo vlastnej societe aj v spoločnosti. Významnou mierou boli do predmetu hudobná výchova zakomponované obsahy regionálnej výchovy a tradičnej ľudovej kultúry Slovenska s cieľom naučiť žiakov hodnotiť, oceňovať a chrániť národné hudobné dedičstvo ako súčasť vlastnej kultúrnej identity.

Pri všetkých *komponentoch* je potrebné pochopiť zákonitosti uplatnenia hudobno-vyjadrovacích prostriedkov. Postupne prechádzať od imitácie k tvorivej interpretácii a tvorbe samotnej, k prezentácii hudby s ohľadom na jej funkcie: v triede, v škole, v inom kultúrnom kontexte, na súťaži, sám, v skupine i s celou triedou a naučiť sa kooperovať a tolerovať sa navzájom. Zároveň je potrebné vytvárať situácie, v ktorých žiaci analyzujú, verbálne hodnotia, polemizujú, kritizujú či obhajujú vlastné produkčné schopnosti, svoje hudobné preferencie, ale aj vnímanie produkovanej či počúvanej hudobnej, hudobno-dramatickej produkcie.

Zážitkové a hrové aktivity sú vnímané ako prostriedok, ktorý zefektívňuje rozvoj spôsobilostí, praktických skúseností a získavanie poznania. Žiak je v tomto ponímaní v priamom

kontakte s hudbou, nie je len jej pasívnym poslucháčom, ale stáva sa jej spolutvorcom a spoluhráčom. Učiteľom sa tak vytvára väčší priestor na užívanie aktívnych a tvorivých prístupov v hudobnej výchove.

Je žiaduce, aby učitelia slobodne pracovali s učebnými obsahmi a vhodne ich kombinovali medzi jednotlivými komponentmi, aby v rámci vyučovacej jednotky hudobnej výchovy využívali nehudobné činnosti v minimálnej miere. V hudobnej výchove nejde o hromadenie ani preferovanie množstva hudobno-teoretických poznatkov, pojmov či faktov, ale hlavne o využívanie vhodných a rôznorodých prístupov k hudbe zameraných na aktívne muzicírovanie a elementárnu hudobnú tvorbu, ktoré vedú k pochopeniu procesov vzniku a existencie hudby v živote žiaka i v spoločnosti vôbec. Teoretické poznatky majú slúžiť ako východisko k lepšiemu porozumeniu a interpretácii hudby. Uvedené meniace sa prístupy k hudbe musia rešpektovať psychologické zákonitosti zrenia žiakovej osobnosti, ale aj postupné nadobúdanie a skvalitňovanie schopností, zručností i skúseností žiakov z práce s hudbou, ich meniace sa postoje a hudobné preferencie v jednotlivých cykloch. Muzicírovanie, spoznávanie nových vecí a radosť z poznania by mali byť pre žiaka predovšetkým zážitkom, a tiež prirodzeným a samozrejším vyústením každej hodiny.

Výkonové štandardy sú vo svojej podstate podrobnejšie špecifikované ciele pre celý cyklus podľa miery ich napĺňania v jednotlivých komponentoch. Nestanovujú výkonové optimum ani výkonový ideál, pretože mnohé hudobné výkony sú špecifické a nie vždy jednoznačne merateľné a vyhodnotiteľné. Popri merateľných hudobných výkonoch zohrávajú kľúčovú rolu v emocionálnom rozvoji žiaka a formovaní jeho vzťahu k hudbe aj hudobné aktivity, čo sú procesy, ktoré presahujú rámec okamžite viditeľných výsledkov. Žiakov vnímame ako osobnosti s rozdielnou mierou vrodenej či získanej hudobnosti, ich progres je potrebné *hodnotiť podľa miery napredovania a zvládnutia výkonov vo vzťahu k sebe samým*.

Obsahový štandard pomenováva podoby vhodnej a rôznorodej žiakovej skúsenosti s hudbou v hudobnej aktivite. Nejde len o vecný obsah vzdelávania (pojmy, fakty), ale hlavne o aktivity, postupy, činnosti, cvičenia, hry s hudbou, ktoré sú súčasťou stanovených obsahov, a tieto činnostné obsahy sa rozhodujúcou mierou podieľajú na získavaní spôsobilostí a dosahovaní výkonov vyjadrených výkonovými štandardmi. Cieľom nie je osvojenie, memorovanie uvedených pojmov. Pojmy pomenúvajú obsah: hudobnú formu, žáner, vyjadrovací prostriedok, ale aj hudobno-teoretický poznatok a pod., s ktorým má, resp. môže učiteľ pracovať, aby smeroval k dosiahnutiu výkonového štandardu. Výber metódy je na učiteľovi a je podmienený charakterom komponentu a výkonovou úrovňou žiakov. Hudobný obsah by mal byť atraktívny a zrozumiteľný pre súčasných žiakov, mal by spájať hudbu a hudobnú výchovu so životom a s reáliami, ktoré sú žiakom blízke.

Učitelia by sa do reformy nemali zapájať len ako pasívni vykonávatelia, ale ako aktívni nositelia jej myšlienok a hýbatelia zmien. Mali by poznať a chápať východiská predmetu, ktorý učia, aspekty umeleckej gramotnosti aj ostatných doménových gramotností. Jednotlivé vyučovacie predmety v procese učenia nemôžu pôsobiť izolovane, preto musia hľadať a nachádzať integratívne prieniky medzi obsahmi aj cieľmi. Správne uchopiť predmet hudobná výchova neznamená striktne sa pridržovať vypracovaných učebných osnov či ponúkaných učebníc. Proces edukácie je potrebné oslobodiť od bezmyšlienkového formalizmu, ktorý pod rúškom kvalitnej tzv. úradníckej formy ukrýva menej kvalitný vzdelávací proces.

Klíma školy predstavuje sociálno-emocionálne prostredie školy. Ide o kvalitu a podobu vzťahov, procesov a celkové vnímanie školy učiteľmi, žiakmi, jej zamestnancami, ale aj rodičmi a širokou verejnosťou. Je dôležité, aby sa žiaci v škole cítili bezpečne, aby sa rozvíjali po všetkých stránkach, ale v danom kontexte je dôležité, aby aj vzťahy medzi učiteľmi boli korektné, aby sa učitelia nedelili na učiteľov hlavných predmetov a „tých ostatných“, aby vedenia škôl s vážnosťou posudzovali kvalifikačnú štruktúru vlastnej školy, jej silné a slabé stránky. ŠVP definuje doménové gramotnosti a nekategorizuje ich v tomto smere. V prípade hudobnej výchovy ide o požiadavku, aby bola zabezpečovaná učiteľmi, ktorí spĺňajú kvalifikačné predpoklady, a bola aj reálne zabezpečovaná, t. j. skutočne učená, nielen uvedená v rámcovom učebnom pláne a v rozvrhoch hodín každej triedy. Nedocenenie významu hudby a hudobnej výchovy je v súčasnosti hlavným nepriateľom reformy hudobnej výchovy.

Materiálno-technické vybavenie školy je dôležitým determinantom kvality implementácie kurikula do pedagogickej praxe. Cieľom predmetu je aktívne zmocňovanie sa hudby prostredníctvom rôznorodých hudobných činností. K tomu je potrebné zabezpečiť v školách špecializovanú učebňu hudobnej výchovy. Mal by to byť primerane veľký, akusticky upravený priestor s vhodným materiálno-technickým vybavením. Učebňu je potrebné umiestniť tak, aby hudobná produkcia nevyrušovala priebeh ostatného vyučovania. Veľkosť učebne je podmienená možnosťami školy a počtom žiakov v jednotlivých triedach. V danom kontexte je riešením aj bežná školská trieda upravená pre hudobnú výchovu, ktorá bude zárukou, že keď do nej prídu žiaci na hodinu hudobnej výchovy, nebudú riešiť úlohy z matematiky. V učebni by mal byť klavír – akustický alebo elektrický – resp. iný melodický nástroj pre učiteľa, mala by mať priestor na uloženie Orffových hudobných nástrojov, prípadne ďalších elementárnych a regionálnych ľudových nástrojov tak, aby ich učiteľ mal stále k dispozícii. Učebňa by mala byť vybavená variabilným nábytkom, ktorý umožňuje priestor rýchlo prispôbiť pohybovým aktivitám, tancu či hudobnému stvárneniu. Mala by obsahovať tabuľu ako prostriedok na zachytenie a interpretáciu hudobných obsahov grafickou formou. S ohľadom na rozvoj súčasných technológií a s víziou ich rozvoja v budúcnosti by mohla byť vybavená vhodnou audiovizuálnou technikou. Tá poslúži nielen na prezentáciu profesionálnych umeleckých výkonov, ale predovšetkým na tvorbu hudby vo virtuálnom prostredí a na zaznamenávanie vlastných žiackych projektov – či už ide o hudobnú tvorbu alebo o dramatické stvárnenie hudby.

Hudobná výchova je členená do **piatich komponentov: spev, hra na hudobnom nástroji, počúvanie hudby, hudobno-pohybové stvárnenie hudby a hudobno-dramatické stvárnenie hudby.**

2.1 Komponent spev

Spev je východiskom hudobnej produkcie. Je spätý s počúvaním, ktorým je podmienený, pretože žiak koriguje svoj výkon a používa výrazové prostriedky hudby na základe sluchovej percie. Spev môže byť východiskom k pohybovému aj hudobno-dramatickému a aj inštrumentálnemu vyjadreniu hudby.

Spev považujeme za prirodzený, najjednoduchší a najdostupnejší spôsob aktívnej hudobnej produkcie a sebarealizácie žiaka v škole. Spreádza človeka po celý život. Je výsledkom činnosti hlasového orgánu – hlasiviek, je podmienený zvládnutím elementárnej hlasovej techniky a dodržiavaním zásad hlasovej hygieny. Kvalita speváckeho prejavu je determinovaná *úrovňou hudobných schopností* (tonálne cítenie, rytmické cítenie, hudobná pamäť, hudobná predstavivosť), *podobou speváckych zručností*, ktoré vznikajú symbiózou fyziologicko-akustických a nervových svalových spojov a psychickej regulácie (Tichá, 2007) a motiváciou k spevu. Vhodnou motiváciou prispejeme ku kultivácii hudobných schopností a zručností, čo je cieľom nielen v komponente spev, ale aj v hudobnej výchove ako takej.

Spev, to nie je len spievanie piesní rôzneho žánru (pozri obsahový štandard), je to predovšetkým práca s hlasom, preto v obsahu komponentu spev nachádzame: prácu s hlasom i dychom, imitovanie zvukov okolitého sveta, hry s hlasom, hry, ktoré sú zamerané na objavovanie možností vlastného hlasu, spievanie rôznorodých hlasových modelov a popiekov, reprodukovanie zapamätaných melódií, resp. vytváranie rôznorodých vlastných melódií či odpovedí na spievané otázky.

Uvedené činnosti môžeme realizovať *speváckou reprodukciou*, pri ktorej ide o imitáciu, napodobňovanie spevu učiteľa alebo zvukových podnetov z okolia, *speváckou intonáciou* – spev sa opiera o zrakový vnem v podobe obrazu, symbolického vyjadrenia, noty, gesta či pohybu rúk (fonogestika, gestá v priestore), *speváckou tvorivosťou*, pri ktorej žiaci vytvárajú nielen vlastné melódie, ale aj dotvárajú zvukomalbou či rôznymi vokálmi dramatické situácie.

Všetky vyššie uvedené činnosti s hlasom je potrebné realizovať v primeranej (prirodzenej) hlasovej polohe žiaka, nie v hlasovej polohe vhodnej pre učiteľa, ktorá môže byť veľmi nízko alebo vysoko. Pojem *hlasová poloha* nemôžeme úplne stotožniť s pojmom hlasový rozsah žiakov či tónový rozsah piesne.

Hlasový rozsah sa v priebehu vývinu žiakov mení. V 1. cykle by to mali byť piesne a hlasové modely či hry v rozsahu jednej oktávy od c1 do c2. V 2. cykle už pracujeme s hudobným materiálom v hlasovom rozsahu v rozpätí tónov a – d2. V 3. cykle s ohľadom na mutačné obdobie žiakov hlasový rozsah v ŠVP neuvádzame, čo vysvetlíme v 3. cykle komponentu spev.

Pod pojmom *elementárna hlasová výchova* rozumieme základnú, fundamentálnu prácu s hlasom, ktorá sa stane východiskom, a zároveň aj prejavom kvalitných speváckych návykov žiaka, jeho správnej (akceptovateľnej) hlasovej techniky. Kvalitnú prácu s hlasom by mal prezentovať najprv učiteľ, aby bol vhodným vzorom pre žiakov.

Hlasová výchova učí žiakov správnym speváckym návykom, a zároveň ich chráni pred poškodením hlasového orgánu. Je v značnej miere ovplyvnená hlasovou kultúrou učiteľa. Ten by mal disponovať kvalitnými speváckymi návykmi a poznatkami z oblasti hlasovej výchovy, hudobnej psychológie a didaktiky hudobnej výchovy. Žiaci imitujú spevácky prejav učiteľa, prijímajú jeho rady, odporúčania a praktické ukážky.

Nevyhnutným predpokladom kvalitného speváckeho prejavu je uvoľnené telo bez psychických a fyzických blokov. Žiak musí byť aktivizovaný psychicky – prostredníctvom motivácie – aj fyzicky, prostredníctvom uvoľňovacích/aktivizačných cvičení. Rozvoj hlasu má dlhodobý charakter, no zároveň si vyžaduje sústavnú pozornosť v krátkodobom horizonte – pred spevom aj počas celého procesu práce s piesňou na hodinách hudobnej výchovy, kde sa prirodzene vytvára priestor na priebežnú korekciu speváckeho prejavu vo všetkých jeho oblastiach: dýchanie, artikulácia, tvorba tónu aj hudobný výraz.

Súčasťou hlasovej výchovy je práca so speváckym dýchaním. Správne spevácke dýchanie podmieňuje kvalitu hlasového prejavu, jeho plynulosť, intonačnú čistotu a výraz. Primárnym cieľom je prirodzené, fyziologicky správne dýchanie bez predychovania, s dosiahnutím plynulého, rovnomerného a hospodárneho výdychu.

2.1.1 Komponent spev v 1. cykle

V 1. cykle je vhodné pravidelne na každej hodine hudobnej výchovy realizovať krátke **dychové a hlasové cvičenia**, ktoré by nemali byť stereotypné a formálne, mali by byť zamerané na určitý problém a vychádzať zo speváckych skúseností detí. Je vhodné, ak tematicky súvisia s piesňovým materiálom, ktorý budú žiaci spievať, resp. s technickým a intonačným problémom, ktorý sa v piesni zvolenej na nácvik vyskytuje, stáva sa predmetom zvládnutia žiakom, a teda budovania jeho speváckych návykov.

V 1. cykle je ešte dýchanie plytké, predstavuje ho krátky a rýchly nádych a následne výdych. Krátky nádych do hornej časti pľúc podmieňuje krátky výdych, žiak má pocit nedostatku vzduchu, a preto sa znovu nadychuje, nadychuje sa na poslednú chvíľu, uprostred slov, resp. zhltnie poslednú slabiku vo vete či v dlhšom slove.

Cieľom dychových cvičení je vypestovať u žiaka zručnosť ovládať svaly dychového ústrojenstva, naučiť ho hospodáriť s dychom a neustálym opakovaním a variovaním zmeniť zručnosť na návyk správneho speváckeho dýchania. Dychovými cvičeniami sa rozširuje hrudník, zvyšuje vitálna kapacita pľúc, posilňuje dychové svalstvo a spresňuje sa artikulácia. Prvým predpokladom realizácie dychových rozcvičiek – cvičení je naučiť žiakov uvoľniť sa, uvoľniť chrbtové svalstvo, navodiť príjemnú atmosféru. Nácvik správneho speváckeho dýchania je dlhodobý proces, začíname odstraňovaním chýb, ktoré sa u žiakov objavujú nielen počas spevu, ale aj pri bežnom rečovom prejave.

Dychové cvičenia môžeme realizovať v stoji alebo v sede, pred nácvikom piesne, spievaním, resp. pred hlasovou rozcvičkou. V 1. cykle je dôležité rozvíjať prirodzené a fyziologicky správne dýchanie. Je potrebné postupovať od elementarného k zložitejšiemu, od uvedomovania si vlastného dychu (nádych/výdych), cez fázu prepájania dychu s tvorbou tónu a predlžovanie výdychu. Efektívna hlasová pedagogika v tejto vekovej skupine vyžaduje: používanie vizuálnych a auditívnych metafor (napr. „fučí lopta“, „bzučí mucha“...), zapojenie somatického vnímania (napr. ruka na bruchu), konkrétne inštrukcie a úlohy (napr. „nafúkneme čo najväčšiu bublinu, fúkame jemne aby nepraskla“), herné prvky (napodobňovanie zvukov, ozvučenie rôznych situácií spoluhláskou, slabikami či textom) a motivujúci príklad a ukážku učiteľa.

V obsahovom štandarde na rôznych miestach je uvedená práca s hlasom, ktorá rozvíja elementárnu hlasovú techniku: spievanie hlasových modelov, riekaniek, dialogických hier, objavovanie možností vlastného hlasu, imitovanie zvukov okolitého sveta a vytváranie zvukomalby, uplatňovanie spevu legato a zjednocovanie spoločného spevu.

Pri realizácii uvedených obsahov uplatňujeme hlas, a tak zabezpečujeme súvislý spevácky rozvoj, rozvíjame hudobné schopnosti (tonálne cítenie, rytmické cítenie, hudobnú pamäť, hudobnú predstavivosť a hudobnú tvorivosť), rozširujeme hlasový rozsah, rozvíjame spevácke návyky a spôsobilosti v podobe mäkkého nasadenia tónu, správnej vokalizácie, zreteľnej artikulácie pri speve aj pri bežnej reči, pracujeme s hlasovými registrami, hlavovým aj hrudným, ktoré sú podmienené tým, kde tón rezonuje, a preto má charakteristickú zvukovú kvalitu.

Pri práci s hlasom je dôležité navodenie príjemnej uvoľnenej atmosféry a spontánnej aktivity rôznymi hrami či motivačným rozhovorom. Môžeme pritom stáť aj sedieť, krk máme uvoľnený, nie natiahnutý, hlava pri speve nemá byť medzi ramenami, pohyby brady sú prirodzené v závislosti od spievaného vokálu.

Pri tvorbe hlasových modelov začíname jednoduchšími a kratšími modelmi, ktoré postupne predlžujeme. Pri speve legato ide o plynulé spájanie jednotlivých tónov a slabík. Pod zjednocovaním spoločného spevu rozumieme zjednocovanie tvorby vokálov aj prispôbovanie dynamiky a tempa spievania spevu skupiny.

Učiteľ pri speve využíva gestá – pokyny na spoločný začiatok spievania, ale aj gestá zachytávajúce výškový priebeh hudby – melódie. Gestá vizualizujú hudbu a rozvíjajú hudobnú predstavivosť, ktorá je základom pri rozvoji intonačných spôsobilostí, ale aj pri osvojovaní hudobno-teoretických poznatkov v podobe notového písma.

Veľmi dôležitým momentom v komponente spev je rytmizovanie a melodizovanie slov, slovných spojení (obsahový štandard), na základe ktorých dôjde k osvojovaniu hudobnej abecedy – notového písma vyjadrujúceho dĺžkové vzťahy v hudbe (štvrtková, polová, osminová nota a pomlčky a k nim prislúchajúce rytmické slabiky). Pri rytmizácii slov a slovných spojení, textov riekaniek a pri rytmických hrách a pod. (napr. pri vytváraní inštrumentálneho sprievodu) cez hru s ľubovoľnou slabikou vyvodíme rytmické slabiky pre štvrtkovú a osminovú notu (ta, ti-ti). Následne ju pomenujeme a ukážeme jej štandardizovanú podobu v notovom písme – konkrétnu notu. Takto postupujeme aj v prípade ďalších rytmických hodnôt a slabík. Odporúčaná postupnosť vychádza z vyvedenia základnej mernej jednotky – doby, až potom nasleduje jej delenie na pol doby (osminová) či znásobenie na dve doby (polová), vizualizácia a praktická skúsenosť (vokálna rytmizácia,

hra na tele) sú v danom kontexte veľmi dôležité. Rytmizovať môžeme rôzne texty, aj poéziu z čítaniek, len si nesmieme zamieňať slabikovanie za rytmicizáciu. Pri slabikovaní má každá slabika rovnakú dĺžkovú hodnotu, pri rytmicizácii má slovo svoj prirodzený rytmus.

Výškové intonačné vzťahy sú vyjadrené stupňami a k nim priradenými solmizačnými slabikami a menami nôt v rámci tónového priestoru stupnice C dur.

Poznanie výšky ako vlastnosti tónu aj jej zápis v podobe notového písma prirodzene vyplynie z experimentovania s hlasom, z hier s hlasom alebo z grafického – symbolického vyjadrenia hudby či piesne podľa voľby učiteľa. V obsahovom štandarde sú uvedené postupné kroky pri zvládaní jednotlivých intonačných prvkov – stupňov, odporúčame túto postupnosť aj dodržiavať. Intonačné stupne 5. – 3. stupeň a solmizačné slabiky so-mi spievať najprv imitačne v podobe riekanky alebo vokálnej dialogickej hry. K spevu pridať gesto alebo grafický symbol – symbolický zápis, ktorý vizualizuje a aktivizuje hudobnú predstavivosť, spája auditívny a vizuálny vnem. Následné spievanie slov a slovných spojení podľa gesta či grafického znázornenia, až v druhom kroku zámena spievaného slova za solmizačné slabiky. Po zvládnutí prvého intonačného kroku podľa miery zvládnutia a pochopenia žiakmi pridávame ďalší 5-6-5-3 tj. so-la-so-mi (pozri ŠVP).

V zmysle postupne nastavených intonačných krokov začíname znejúcimi tónmi g1 a e1 k uvedeným znejúcim tónom a imitačne zaspievaným solmizačným slabikám (so, mi) priradíme notu g1 a e1 v notopise. Takto postupne vyvodíme ďalšie solmizačné slabiky, k nim priradíme mená nôt, umiestnime ich v notovej osnove, tak ako sú uvedené v obsahovom štandarde 1. cyklu.

Spievame a nacvičujeme piesne imitačne, zároveň prechádzame k spevu podľa grafického názoru (grafickej partitúry, obrázkov rozmiestnených v priestore, ktoré zachytávajú výškový aj dĺžkový priebeh melódie, podľa gesta – tvar ruky – fonogestika alebo pohyb ruky vertikálny vo výškovom priestore) jednohlasne so sprievodom hudobného nástroja i a cappella.

2.1.2 Komponent spev v 2. cykle

V 2. cykle by mal žiak primerane ovládať svoj hlas po melodickej, rytmickej aj výrazovej stránke v hlasovej polohe a – d². Je potrebné naďalej kultivovať technickú, intonačnú i výrazovú stránku speváckeho prejavu žiakov, dodržiavať zásady hlasovej hygieny. Spievať imitačne, intonačne i kombinovane, experimentovať a tvorivo pracovať s hlasom, na elementárnej úrovni vytvárať rôznorodé melódie, odpovede na spievané a rytmicizované otázky, vytvárať rytmické útvary. Spievať hlasové modely, intonačné cvičenia podľa nôt, spievať dvojhlasne (kánon, jednoduchý dvojhlas).

V 2. cykle žiakov k dychovým cvičeniam motivujeme, ale motiváciu prispôbíme mentalite žiakov a problému, ktorý chceme dychovým cvičením odstrániť, či návykom, ktoré chceme žiaka naučiť. Môžeme ich realizovať samostatne alebo sa môžu stať súčasťou hlasovej rozcvičky, v ktorej dĺžku hlasového modelu prispôbíme výdychovej fáze žiakov a usmerňujeme hlasový prejav pokynmi.

V 2. cykle už spievame jednoduchý dvojhlas. Spievanému dvojhlasu predchádza rôznorodý rytmický dvojhlas v podobe vokálnej hry, hry na tele či hry na hudobnom nástroji. Spievaniu dvojhlasu môžu predchádzať dvojhlasné hlasové rozcvičky. Druhý hlas v rozcvičkách aj piesňach môže mať podobu držaného tónu, jednoduchého melodického ostinata, gajdošskej kvinty či spevu v terciách. Kánon ako forma dvojhlasu je založený na spievaní tej istej melódie dvoma rovnocennými hlasmi, jeden z nich spieva v určitom časovom posune.

Pri nácvikoch piesní využívame *metódu imitačnú a intonačnú* – t. j. spev podľa nôt. Metódou intonačnou môžeme nacvičovať vtedy, ak sme so žiakmi zvládli v teoretickej i praktickej rovine notové písmo, žiaci poznajú noty z hľadiska dĺžky, vedia k nim priradiť a vokálne rytmizovať rytmické slabiky (ta, ti-ti, sa (nič) a pod.). Poznajú noty z hľadiska výšky (mená nôt), k nim patriace solmizačné slabiky a prakticky ich aj aplikovali – spievali. V 2. cykle pracujeme len s notovým v zápisom piesní v tónine C dur. Pieseň pred samotným nácvikom podrobíme rytmickej aj intonačnej analýze. Intonačný výcvik môžeme realizovať aj s využitím fonogestiky, pomocného intonačného prostriedku relatívnej solmizácie.

2.1.3 Komponent spev v 3. cykle

Počas 3. cyklu dochádza k premene detského hlasu na hlas dospelého, objavuje sa mutácia, ktorá je prirodzeným javom a sprievodným znakom dozrievania pohlavných žliaz. U dievčat to zvykne byť trochu skôr ako u chlapcov a zmeny sú u chlapcov zjavnejšie ako u dievčat. V prípade dievčat sa hlasivky predlžia, hlas sa stáva plnším a nadobúda ženskejšiu farbu. Chlapcom v puberte rastie hrtan a tým aj hlasivky. Kalmárová & Sláviková (2003) uvádzajú, že dochádza k predĺženiu až o 1 cm, kým u dievčat len o 3 – 5 mm. V dôsledku predĺženia hlasivky sa hlas zníži u chlapcov o jednu oktávu, kým u dievčat len o jeden až dva tóny. V uvedenom období hlas u chlapcov znie drsnejšie, chraptivo a tzv. preskakuje pri väčšom intervalovom skoku. V prípade dievčat sa mení farba hlasu, hlas je plnší a sytejší, môžu sa objaviť hlasové zlomy pri prechode medzi hrudným a hlavovým registrom. Celé obdobie má svoje fázy od predmutačnej (zastretý hlas) cez fázu hlasovej krízy, keď je hlas ťažko ovládateľný, až po fázu pomutačnej úpravy, počas ktorej sa hlas usadzuje v novej polohe, získava väčšiu intenzitu a plnšiu farbu. Fáza pomutačnej úpravy hlasu je relatívne dlhá, presahuje rámec základnej školy. Je to aj obdobie psychických zmien, citovej lability, impulzivnosti, odmietania spievať, na čo je potrebné myslieť. Žiakom je potrebné prebiehajúce zmeny vysvetliť, nenútiť ich k spevu, čo neznamená nespievať vôbec. Kritický je predovšetkým 7. ročník, kedy je potrebné prispôsobiť hlasovú polohu speváckeho repertoáru možnostiam triedy – nevyberať piesne s veľkým rozsahom a s výraznejšími intervalovými skokmi. Pri vypozerovaní hlasovej krízy viacerých žiakov (u chlapcov rozoznatelná aj pri reči) sa niekoľko hodín venovať iným hudobným aktivitám.

V 3. cykle žiakov vedieme k vedomému uplatňovaniu zásad hlasovej hygieny, ktoré sú dôležité pri speve, ale aj bežnej hovorenej reči. Žiaci dokážu spievať a cappella, t. j. bez hudobného sprievodu, so sprievodom viacerých hudobných nástrojov, aj do znejúceho hudobného podkladu. Tvorivý potenciál uplatňujú v tvorivých melodických aj rytmických hrách.

Z hľadiska obsahu je dôležité spievať piesne rôzneho druhu a žánru: autorské aj ľudové. Odporúčame zamerať pozornosť na rôznorodé ľudové piesne, ľudové piesne typické pre región, uplatniť aj piesne národnostných menšín a sociálnych skupín v súlade s charakteristikami regiónu, v ktorom sa škola nachádza. Typické regionálne ľudové piesne iste nebudú uvedené v učebniciach. Uvedené piesne môžu z domácich zbierok prinášať žiaci,

ale hlavne učitelia hudobnej výchovy by mali poznať regionálny piesňový repertoár, piesňový repertoár národností, ktoré žijú v regióne, ale aj duchovné piesne rôznych konfesíí. Nácvičky piesní realizujeme imitačnou alebo intonačnou metódou.

2.2 Komponent hra na hudobnom nástroji

Hra na hudobných nástrojoch je samostatným komponentom, ktorého zmyslom je zmocnenie sa zvukovej podstaty okolitých objektov, elementárnych hudobných nástrojov a usmernenie týchto vlastností s cieľom tvorby hudby v podobe sprievodu k piesni (od rôznych rytmických podôb cez melódiu až k jednoduchým harmonickým sprievodom) i k tvorbe inštrumentálnych miniatúr (predohra, medzihra, dohra, zvukomalebne vyjadrenie mimohudobného obsahu a pod.). Ide o veľmi príťažlivú činnosť pre žiakov, v ktorej získavajú skúsenosti, ako hudba vzniká, môžu sa jej dotknúť. Hra na hudobných nástrojoch sa výraznou mierou podieľa na rozlišovaní vlastností tónu, na chápaní vyjadrovacích prostriedkov hudby aj na rozvoji hudobných schopností (rytmické cítenie, hudobná predstavivosť aj hudobná pamäť). Hra pomáha pri sluchovej analýze a môžu sa v nej uplatniť aj menej hudobne rozvinutí žiaci, čo si učitelia často neuvedomujú. Pri hre sa vytvára priestor pre sebarealizáciu, spoločné i individuálne muzicírovanie. Hra na nástroji je úzko prepojená s pohybom a práve výsledok pohybu – zvuk vydaný nástrojom, telom alebo zvukovým objektom je i kontrolným mechanizmom správnosti tohto pohybu.

Technika hry na hudobnom nástroji je podriadená požadovanému zvukovému výsledku. Dôležité je objavovať možnosti tvorby zvuku a tónu, hľadať jeho estetický ideál a najlepšie zvukové možnosti podľa požadovaného zámeru – napr. hrať na xylofóne obrátenými paličkami (teda vlastne iba rúčkou) nie je z hľadiska tradičného prístupu správne, avšak ak dochádza k zmene farby produkovanej hudby podľa zámeru žiaka, je takéto konanie nielen prípustné, ale i žiaduce.

Hra na hudobných nástrojoch predstavuje spoznávanie a produkciu hudby na rôznych hudobných nástrojoch. V ŠVP sú uvedené: Orffove hudobné nástroje, vlastnoručne zhotovené a iné elementárne hudobné nástroje, regionálne detské ľudové nástroje, hudobné hračky, ale aj okolité zvukové objekty a prírodný materiál.

Orffove hudobné nástroje delíme na rytmické (s neurčitým ladením), melodické (s určitým ladením) a strunové, ktoré v základnej škole nevyužívame.

Rytmické hudobné nástroje sú: ozvučné paličky (claves), drevený blok (woodblock), bubienok, tamburína, činely (detské), prstové činelky, triangel, pandeiro, rolničky (spiežovce), zvonček, kastanety (detské), chrastidlo (rumba gule, marakas), tympany (detské).

Melodické hudobné nástroje sú: metalofóny, zvonkohry a xylofóny. Znie – rezonuje ich telo – kláves. Metalofón a zvonkohra majú kovové telo. **Metalofón** (sopránový, altový, basový) je vyrobený zo zliatin mäkkých kovov, a preto má dlhšie doznievanie, **zvonkohra** (sopránová, altová) zo zliatin tvrdých kovov, preto je jej tón jasnejší a kratší na doznievanie. Na metalofóne hráme paličkou s gumenou hlavičkou, na zvonkohre paličkou s drevenou hlavičkou alebo špeciálne vyrobeným kladivkom. **Xylofón** (sopránový, altový, basový; z gréckeho xylos – drevo, phoné – hlas) je vyrobený z tvrdého dreva a hráme naň paličkou s drevenou hlavičkou alebo špeciálnym kladivkom. Sú ladené (vyrobené) diatonicky (nemajú čierne klávesy) len so základnými tónmi alebo chromaticky s celou klaviatúrou.

Vlastnoručne zhotovené hudobné nástroje – ide o nástroje, ktoré sa snažia podobať na existujúce elementárne nástroje, sú vyrobené z rôznorodého dostupného materiálu. Najčastejšie ide o ozvučné drierka vyrobené z vrby alebo iného dreva, marakas z kartónového papiera, plastových fliaš, plastových vajíčok či malých plechoviek od nápojov naplnených sypkým materiálom a pod., tamburínu z plieškov z fliaš, činelky z viečok na zaváraniny a pod.

Elementárne hudobné nástroje sú napr. boomwhackers (ozvučné trubice), diatonické zvončeky, rytmické hrkálky a pod.

Regionálne detské ľudové nástroje sú typické pre konkrétny región, ale podobné nástroje sa môžu vyskytovať aj v rámci celého Slovenska. Často ide o zvukové hračky, zábavky či signálne nástroje. Môžu byť *samoznejúce*: lyžičky, vábničky (napodobňovali zvuky zvierat), klepačky, klopajúce sliepočky, maková hrkálka, zvončeky, ozembuch, veľkonočné rapkáče; *vzduchozvučné*: bič, piskáč z listu, vrbové píšťalky, hlinené píšťaly v podobe zvierat, kukučka, okarina, trúbka z trávy, trúbka z husacieho brka; *blanozvučné*: detské bubny, hrebeň; *strunozvučné* nástroje sú: husličky (vrbový prút so strunkou), detská gitara, doštičkové husličky, škatuľková gitara, detský cimbal a iné. Mnohé z nich môžeme vnímať aj ako *hudobné hračky*, ktoré sú aj v súčasnosti ponúkané v rôznej podobe ako imitácia hudobných nástrojov z rôznych materiálov alebo interaktívne hračky s hudobnými prvkami. Prírodniny – kamienky, makovice, orechy – sa tiež využívajú ako rytmické nástroje. Pod pomenovaním *okolité zvukové objekty* máme na mysli: lavice, plastové fľaše, skrine, tašky, stenu, kľúče, papier, knihu, mikroténové vrečko a pod., na ktoré udierame, resp. ktoré šúchame, krčíme rukami rôznou intenzitou, celou plochou ruky, prstami, časťou ruky a tým vytvárame rytmy alebo zvukomalbu rôznej kvality.

Z hľadiska výkonových štandardov je *spoločné pre všetky cykly* hrať na rytmických aj melodických nástrojoch v primeranom tempe, technicky správne, v primeranej dynamike. Hrať sám i v skupine.

2.2.1 Komponent hra na hudobnom nástroji v 1. cykle

V 1. cykle sú zdôrazňované elementárne sprievody a miniatúry. Elementárne sprievody vychádzajú z princípov existencie elementárnej hudby, t. j. zo spojenia slova, hudby a pohybu. V danom kontexte vychádzame z definície elementárnej hudby, ktorú sformuloval Carl Orff: (1964, s. 16): „*Elementárna hudba nikdy nie je hudba sama, je spojená s pohybom, tancom a rečou (slovom), je to hudba, ktorú tvoríme, na ktorej sa zúčastňujeme nie ako poslucháči, ale ako spoluhráči... prináša malé formy, ostináta... je pre každého naučiteľná a pochopiteľná*“.

Poznať techniku hrania na hudobnom nástroji je dôležité hlavne z hľadiska znenia, resp. samoznenia uvedeného nástroja. Ak je držaný nesprávne, stráca sa jeho pôvodná a charakteristická zvuková farba. Na druhej strane, ak chceme experimentovať s jeho zvukovou farbou, využívame rôzne techniky hry aj uchopenia, necháme žiakov voľne experimentovať, a tak vytvárať inak znejúce farebné zvukové varianty, resp. zvukomalbu k mimohudobným obsahom. Uvedené nástroje majú žiaci poznať a pomenovať na základe zvukovej farby znenia aj vizuálne.

Uvedené hudobné nástroje využívame na vytváranie sprievodov k spevu, ale aj predohier, medzihier a dohier. Sprievody k piesňam môžu byť v podobe **rytmu** (časová postupnosť a členenie hudby, priebeh rôznych časových – dĺžkových hodnôt v časových

úsekoch taktoch), **metra** (striedanie prízvuchných a neprízvuchných dôb v taktoch), **ostinata** (opakujúca sa rytmická alebo melodická figúra). Pri interpretácii inštrumentálnych sprievodov sa môžeme opierať o rytmickú štruktúru slova a slovných spojení, o rytmický priebeh piesne. Žiakov učíme orientovať sa najskôr v symbolickom zápise a na základe osvojenia si rytmických slabík a nôt plynule prechádzame k hre podľa notového zápisu (pozri komponent spev). Je na učiteľovi, v rámci ktorého komponentu (spev alebo hra na hudobnom nástroji) vyvodí rytmické slabiky, dĺžky nôt (štvrtťová, osminová, polová nota a slabiky: ta, ti-ti, ta-a, štvrtťová pomlčka sa (nič), polová pomlčka sa-a (pauza), osminová pomlčka si) a k nim notové písmo. Pri hre na hudobných nástrojoch spolupracovať a byť súčasťou spoločnej hry znamená aktívne sa zapojiť do kolektívnej aktivity, čo zlepšuje komunikačné zručnosti a podporuje tímového ducha.

Tónový priestor pentatoniky umožňuje improvizovať a vytvárať melodické sprievody k riekankám i ľudovým piesňam. Rytmizácia slov a slovných spojení je súčasťou rytmických hier, rytmických štafetových hier aj dialogických hier. V 1. cykle žiaci môžu vytvárať aj zvukomalebné sprievody k piesňam či improvizovať. Hru na hudobné nástroje v plnej miere využijú aj pri hudobno-pohybovom stvárnení či hudobno-dramatickom stvárnení hudby.

Detská tvorivosť, to nie je len vytváranie nového, ale aj pretváranie existujúceho v hľadani nových možností interpretácie hotového hudobného artefaktu. Činnosť je tvorivá, ak je nová vo vzťahu k detskému veku – žiakovej skúsenosti, ak žiak odhalí niečo nové pre seba (Sedlák & Vaňová, 2013).

2.2.2 Komponent hra na hudobnom nástroji v 2. cykle

V 2. cykle už z hľadiska rytmu žiaci zvládajú bodku pri note a príslušné slabiky: štvrtťová s bodkou (tai), notu celú (ta-a-a-a), celú pomlčku (vel'-ká pau-za), polovú notu s bodkou (ta-a-a), rytmický dvojhlas a to všetko v párnych aj nepárnych taktoch. V 2. cykle sa predpokladá, že žiaci budú hrať už malé hudobné celky, dokážu zahrať jednoduchú melódiu či pieseň na vybranom melodickom hudobnom nástroji, podľa symbolického zápisu aj z nôt a dokážu sa zorientovať na klaviatúre v rámci stupnice C dur. Uvedené výkony nie sú reálne bez zvládnutia základov notového písma, s ktorým je potrebné začať už v 1. cykle. Pre hru melódie či piesne môžeme využiť klavír, klávesový nástroj (keyboard), ak ho máme k dispozícii, ale aj strunové nástroje (napr. ukulele), flautu, pastiersku píšťalu, nástroje, ktoré sa môžu vyskytovať v regionálnom ľudovom inštrumentári, ale aj Orffove melodické nástroje: zvonkohru či xylofón, zvončeky či boomwhackers (ozvučné trubice) a pod. Nepredpokladáme, že v základnej škole budeme učiť hru na klasických hudobných nástrojoch, čo však nebráni tomu, aby sa na hodinách hudobnej výchovy žiaci zoznámili s uvedenými nástrojmi, technikou hry na ne, resp. aby uplatnili nástrojové zručnosti žiaci, ktorí sami doma muzicírujú, resp. navštevujú ZUŠ.

2.2.3 Komponent hra na hudobnom nástroji v 3. cykle

V 3. cykle sa očakáva, že žiaci budú uplatňovať hudobnú gramotnosť v oblasti porozumenia a interpretácie hudobného materiálu, zároveň už vedia tvoriť a prezentovať hudbu. V komponente hra na hudobnom nástroji dokážu elementárne improvizovať a komponovať, zároveň tvoriť a interpretovať sprievod k piesni či k skladbe. Vaňová (1989, s. 50) hovorí o elementárnej tvorivosti, že „je to samostatná činnosť, ktorá na základe výberu a kombinácií jednotlivých hudobných predstáv vytvára relatívne novú a objektívne

vyjadrenú hudobnú kvalitu“. Elementárne však nechápe ako jednoduché či primitívne, ale ako základné, počiatočné, východiskové. Zároveň upozorňuje na rozdiel medzi tvorbou ako tvorivým aktom a tvorivosťou, ktorá je uplatnená v procese tvorby. Tvorivosť je špecifická vlastnosť osobnosti, je potrebné ju prebudiť, motivovať, podporovať, nie však vynucovať.

Improvizovať v tomto komponente neznamena len hrať, resp. niečo vytvárať bez predlohy, bez scenára, ale aj mať okamžitý nápad, obmieňať, vytvárať variácie alebo doplňovať do už vytvoreného – existujúceho. *Tvorba, komponovanie a improvizácia* sa v prípade žiakov základného vzdelávania veľmi podobajú. Improvizácia však viac vyhovuje detskej spontaneite, hravosti a snahe objavovať, nepotrebuje ich dlhšie časové sústredenie a zotrvanie v činnosti, čo je problematické u žiakov v mladšom školskom veku.

K vyššie uvedeným činnostiam budú skôr či neskôr vedome používať hudobné písmo aj digitálne nástroje vrátane AI na vytvorenie vlastného hudobného obsahu. Tvoriť a prezentovať hudbu budú pri príprave hudobného predstavenia či projektu v podobe hry v triednom alebo školskom *ansámblí*. AI má však byť len pomocníkom pri úprave a dokončení hudobných nápadov a výsledkov tvorivosti žiakov. V žiadnom prípade nesmie nahradiť tvorivú aktivitu detí. Avšak môže slúžiť ako inšpirácia k práci s hudobným materiálom.

Ansámbel je pomenovanie pre súbor, zbor alebo skupinu umelcov, hudobníkov či tanečníkov, ktorí spolu pravidelne vystupujú. Takéto ansámble v školskej praxi môžu vznikať na triednej aj školskej úrovni, môžu mať charakter záujmovej činnosti, príležitostných vystúpení aj podobu triednych ansámblov. Hrať v hudobnom ansámblí v 3. cykle znamená aspoň raz za celý cyklus vytvoriť z triedneho kolektívu spoločné hudobné teleso, ansámbel, v ktorom nájdu uplatnenie podľa miery hudobných schopností a zručností všetci žiaci triedy. V ansámblí môžu hrať aj spievať, ba aj tancovať (napriek tomu, že je to uvedené v komponente hra na hudobnom nástroji), využijúc dostupné hudobné nástroje (Orffov inštrumentár, okolité objekty, vlastnoručne zhotovené nástroje, regionálne ľudové nástroje) a uplatniť sa môžu aj žiaci triedy, ktorí navštevujú ZUŠ. V danom kontexte môžu byť práve žiaci iniciátormi podoby ansámblu aj jeho repertoáru. Dôležitým je proces jeho vzniku, proces prípravy a zvládnutia hudobného materiálu, kde sa prejavujú ich sociálne kompetencie (soft skills), osobnostné aj metakognitívne procesy. V ŠVP sú vyjadrené ako „*kooperácia, rozvíjanie spoločnej hry, slovná reflexia hudobného výsledku, (seba)korekcia*“.

Hru na hudobnom nástroji môžu využívať aj pri aktívnom počúvaní hudby, keď vyjadrujú charakter skladby, dotvárajú jej mimohudobný obsah či len jednoducho dotvárajú rytmickú alebo farebnú podobu počúvanej skladby. V tomto kontexte dávame do pozornosti prácu s boomwhackers – so zvukovými idiofonickými trubicami, s ktorými sa dá hudba tvoriť jednoducho.

Hudobné nástroje môžu žiaci využívať aj pri pohybovom a hudobno-dramatickom stvárnení hudby, pri improvizácii k spevu či aktívnom počúvaní hudby, čo umožňujú integratívne prístupy k hudbe a integrácia jednotlivých komponentov.

2.3 Komponent počúvanie hudby

Počúvanie hudby je prítomné vo všetkých komponentoch jednak ako východisko korekcie vlastnej hudobnej produkcie, jednak ako východisko k tvorbe zručností v oblasti vyjadrovania a stvárňovania hudby. Jeho zmyslom je chápanie vyjadrovacích prostriedkov hudby

a jej mimohudobných obsahov. Počúvanie hudby predstavuje špecifický proces vnímania a prežívania vokálnych, inštrumentálnych i vokálno-inštrumentálnych skladieb. Zahrňa diela rôznych žánrov, foriem a štýlových období, ktoré žiak spoznáva prostredníctvom re-produkovanej hudby, ako aj prostredníctvom živej interpretácie učiteľom.

Aktívne počúvanie hudby žiakovi ponúka priestor aktívne vstupovať do počúvanej hudby spevom či hrou na hudobnom nástroji. V záujme objektívneho vyhodnotenia výsledkov vzdelávania je nevyhnutné počúvanie previazať s ostatnými komponentmi a chápať ho v širšom kontexte umeleckej i všeobecnej gramotnosti.

Aktivity spojené s počúvaním hudby musíme chápať v dvoch základných oblastiach. Prvou je oblasť objavovania, identifikovania a popisovania objektívnych hudobných skutočností – faktov, výrazových prostriedkov hudby a ich charakteru. Druhou zložkou je subjektívna interpretácia týchto faktov a vyjadrenia jedinečného pôsobenia na človeka. Najčastejšie ide o medzi učiteľmi obľúbené emócie, ktoré sú však individuálne u každého žiaka, a prežívanie žiaka nemožno spochybňovať. Pri emóciách a predstavách je potrebné zisťovať reflexiu vplyvu objektívnych hudobných skutočností na prežívanie žiaka a jeho odôvodnenie žiakom.

V oblasti hudobných informácií ide o aktívne (zúčastnené) počúvanie hudby rôzneho charakteru. Hudba v rámci hudobného vzdelávania neslúži ako zvuková kulisa ani ako prostriedok relaxácie. Žiak sa učí identifikovať vyjadrovacie prostriedky hudby a ich zmeny na základe kontrastu (tempo, rytmus, dynamika, melódia), ako aj základné formové štruktúry skladby založené na princípoch opakovania a zmeny (totožnosť, podobnosť, kontrast, napr. v oblasti melódie, rytmu a tempa). Súčasťou tohto procesu je aj sluchová identifikácia ľudských hlasov a vybraných klasických hudobných nástrojov (napr. klavír, husle, kontrabas, flauta, trúbka, gitara, akordeón; nie všetky nástroje symfonického orchestra!).

Žiak má objavovať aj mimohudobný obsah počúvanej hudby, objavovať zámer skladateľa, ale i subjektívne pôsobenie na neho a na jeho prežívanie a vyjadrovať ho verbálne, pohybom, výtvarne a dramaticky. Tento proces rozvíja fantáziu, predstavivosť a tvorivosť žiaka. Takáto interpretácia počúvanej hudby má byť podporená primeranou argumentáciou či priradením jednotlivých hudobných prvkov ako symbolov k nehudobným obsahom. Pre pedagóga je dôležité vyberať skladby primerané z hľadiska použitých a žiakmi aj postrehnuteľných a interpretovateľných vyjadrovacích prostriedkov hudby, primerané svojím rozsahom – dĺžkou, s príťažlivým a aj so zaujímavým mimohudobným obsahom.

2.3.1 Komponent počúvanie hudby v 1. cykle

Žiak v 1. cykle má sluchom identifikovať, pomenovať, rozlíšiť zvuk a tón a jeho základné vlastnosti (dĺžka, sila, výška). V oblasti poznávania farby tónu je nevyhnutné vytvárať auditívne prepojenia spolu s vizuálnymi, teda používať reálne hudobné nástroje (rôznorodé) spolu s ich farbou, prípadne využívať videá, kde je audiovizuálne zachytená reálna hra na nástroji. Neskoršia identifikácia farby môže byť oddelená od vizuálnej zložky. Dôležitým prvkom počúvania je jeho prepájanie s produkciou hudby (spev a hra na hudobných nástrojoch) a jeho využívanie ako prostriedku (seba)korekcie i hľadania relatívne vhodného interpretačného výrazu.

Počúvanie hudby môže slúžiť i ako prvotná fáza nácviku spevu/hry, keď odznie vzorový prednes skladby, ktorý je východiskom k analýze a následnému nácviku.

Hudba bez textu sprístupnená rôznymi nahrávkami alebo hrou učiteľa má byť zdrojom informácií hudobných i mimohudobných, ktoré sú zamerané na rozvoj predstavivosti, fantázie, ale i na intuitívne poznávanie hudobnej symboliky výrazových prostriedkov hudby. Pre poznávanie výrazových prostriedkov je dôležité vyberať skladby, kde je daný obsah typický a zjavný nielen pre učiteľa, ale i pre žiaka.

V oblasti tvorivého aktívneho počúvania hudby ide o spojenie s nehudobnou interpretáciou hudby, teda verbálne, výtvarne, pohybom a ďalším prostriedkami. Hoci ide o náročný proces, je nevyhnutné postupovať od jasne stanovených kritérií týchto aktivít až k voľnej interpretácii skladby.

V rámci výtvarného vyjadrovania hudby môže ísť o konkrétne či abstraktné predstavy, a teda konkrétne (resp. abstraktné) zobrazenia, zachytávanie priebehu hudby čiarou/bodom/plochou/farbou či tvorbu jednoduchých grafických partitúr na princípe muzikogramu. Ten môže spätne slúžiť pre hudobnú interpretáciu tohto zápisu spevom alebo hrou na nástroje.

Vyjadrovanie pocitov z počúvanej hudby patrí k najťažším úlohám verbálneho vyjadrovania. Hudba nepôsobí na žiakov univerzálne (s ohľadom na genetickú výbavu, neurologické štruktúry, sociálne a kultúrne zázemie i prekoncepty žiaka), a preto nemôžeme očakávať ani rovnaké prežívanie pri vnímaní jednotlivých skladieb. Úlohou je budovať rešpekt k unikátnym náhľadom žiakov na jednotlivé hudobné artefakty a viesť ich k objavovaniu príčin ich prežívania v rámci hudobného vzdelávania. Zároveň odporúčame hľadať zámer skladateľa, s ktorým skladbu komponoval. Pri týchto aktivitách neexistuje nesprávna odpoveď!

Pri využívaní skladieb programovej hudby je žiaduce hľadať a objavovať v nich mimohudobný obsah (obrazy, predstavy, postavy, dej a pod.) podporený a primerane argumentovaný výrazovými prostriedkami hudby.

2.3.2 Komponent počúvanie hudby v 2. cykle

Počúvanie hudby v 2. cykle prirodzene nadväzuje na 1. cyklus, čiastočne z neho opakuje aktivity, na ktoré nadväzuje budovanie nových zručností. Žiak interpretuje hudbu verbálne, pohybom a inými spôsobmi. Implicitne objavuje, identifikuje a čiastočne explicitne pomenúva vybrané vyjadrovacie prostriedky hudby, ktorým prisudzuje význam v oblasti hudobného symbolizmu prostredníctvom verbálnej interpretácie s presahom do mimohudobných obsahov.

Hudobný symbolizmus predstavuje prístup k počúvaniu hudby zameraný na rozvoj schopnosti žiakov vnímať, chápať a interpretovať *symbolické a expresívne významy* obsiahnuté v hudbe. Ide o spôsob, ktorý prepája hudobné prostriedky s myšlienkami, emóciami a kultúrnym kontextom. Príkladom hudobného symbolizmu je využívanie leitmotívov, kde konkrétna krátka hudobná fráza, hudobný prvok (melódia, rytmus) reprezentuje postavu, predmet, emóciu alebo myšlienku a slúži na jej identifikáciu, vyjadrenie alebo komentovanie.

Žiak vníma zvuk a tón – hudbu ako súčasť života v rôznych prostrediach a príležitostiach. Jednotlivé hudobné ukážky by ho mali viesť nielen k vnímaniu zmyslu a funkcie daného typu hudby, ale v predstavách ho virtuálne prenášať do iných sociokultúrnych prostredí,

v ktorých sa možno ešte nemal príležitosť ocitnúť (napr. koncertná/operná/baletná sála). Hlbšie poznávanie hudobných štruktúr má viesť k hlbšiemu poznaniu a detailnejšej verbálnej interpretácii hudby. Zároveň s ohľadom na vývinové špecifiká daného veku sa prehľbuje vnímanie a prežívanie počúvanej hudby. Individuálne prejavy prežívania žiaka je potrebné vovádzať do priateľského prostredia naplneného rešpektom a vzájomnou podporou, aby bolo možné vytvoriť otvorený dialóg o hudbe a o rôznych spôsoboch jej vnímania v rámci triedneho kolektívu. Hoci je prežívanie subjektívnym procesom, jeho vyjadrenie je potrebné podporiť primeraným vysvetlením s ohľadom na použité výrazové prostriedky v danej ukážke.

V rámci formovania identity nastáva pre žiaka priestor spoznávať kultúrnu a hudobnú identitu členských sociálnych skupín a prostredí, v ktorých sa pohybuje. Nech sa tieto prekoncepty stanú východiskom pre prezentáciu a kultúrny dialóg rôznych prostredí v rámci triedy. Ide o spoznávanie hudby „pre deti“, hudbu preferovanú rodičmi, prarodičmi, možné je do vzdelávania zakomponovať i hudbu duchovnú podľa jednotlivých regionálnych a konfesiónálnych špecifik prostredia, kde sa nachádza škola. Popri regionálnych hudobných prejavoch sa pozornosť venuje aj spoznávaniu špecifik okolitých oblastí. Žiaci objavujú typické prvky slovenskej ľudovej hudby, napríklad viachlasnú tradíciu severu a východu Slovenska, unikátny horehronský spev, ako aj hru na tradičných nástrojoch (gajdy, píšťaly, fujara či fujara trombita). Dominantným materiálom by však i v rámci hudobnej produkcie mala byť regionálna kultúra (tradičná ľudová, moderná populárna, klasická hudba).

V súlade s realizáciou ostatných komponentov (najmä spev a hra na hudobných nástrojoch) potrebujeme viesť žiaka k analytickému vnímaniu počúvanej hudby, a to aj z hľadiska jej formy. Prvou hudobnou formou, s ktorou sa človek stretáva, je piesňová forma. Tá obsahuje verziu a refrén². Ten sa pri speve môže alebo nemusí opakovať. V prípade, že refrén nespievame opakovane, nadobúda formu medzihry. Tá však môže vystupovať i samostatne ako spojovací diel. Spev i skladbu môžeme začať predohrou, ktorá speváka znením vedie a pripravuje na nástup. Po ukončení spevu piesne môže nasledovať dohra. Tieto formové prvky sú základom pre štandardnú laickú analýzu, ktorú by mal ovládať každý človek.

Počúvanie má byť i integrálnou súčasťou nácviku hudobnej produkcie – spevu či hry na hudobných nástrojoch. Vhodným materiálom v rôznych podobách je napr. skladba Eugena Suchoňa *Keď sa vlci zišli* pre sláčikové kvarteto (počúvanie) a následne spev (jednohlas so sprievodom klavíra).

2.3.3 Komponent počúvanie hudby v 3. cykle

Počúvanie hudby je integrálnou súčasťou hudobnej výchovy, nie je však dominantné, je úzko prepojené na hudobnú i nehudobnú interpretáciu. Výber hudobného materiálu na počúvanie musí byť pestrý. Počas celého cyklu by mal obsiahnuť diela typické pre domáci región a Slovensko, hudbu menších, ako aj reprezentatívne ukážky z okolitých štátov, Európy a ďalších krajín sveta, ktoré tvoria významné svetové kultúrne dedičstvo. Zároveň by mal žiak mať skúsenosť s počúvaním hudby rôznych historických a štýlových období zasadenú do kontextu literatúry a výtvarného umenia. Proces získavania tejto skúsenosti sa však nesmie stať výpočtom skladateľov a ich diel, ale autentickým zážitkom vyplývajúcim zo znejúcej hudby, z jej analýzy a zasadenia do kultúrno-historických kontextov obsahu dejepisu, jazykov a literatúry, výtvarnej výchovy a ďalších. Výsledkom v oblasti verbálnej interpretácie má byť schopnosť žiaka opísať a charakterizovať vybrané ukážky a induktívnym spôsobom charakterizovať celý hudobný štýl či žáner.

² Verzia a refrén spolu vytvárajú slohu.

S ohľadom na Slovensko a jeho bohatú ľudovú hudobnú kultúru odporúčame vyberať nielen typický, ale aj špecifický materiál tradičnej ľudovej hudby³ i jej podôb v oblasti folklorizmu či klasickej hudby. Východiskom je opäť regionálna hudba a celoslovensky významné hudobné prejavy. S ohľadom na bohatstvo tradičnej ľudovej hudby a kultúry, ktorú môžeme geograficky rozčleniť na 23 základných etnografických regiónov (k nim treba pripočítať mikroregióny a kultúru menšín), nie je možné v rámci hudobnej výchovy obsiahnuť hudobné pamiatky každého regiónu, preto je potrebné vyberať, selektovať, spracovávať a prezentovať len to najdôležitejšie s ohľadom na profiláciu absolventa základnej školy.

V oblasti populárnej hudby je potrebné dbať na to, aby sa v rámci vyučovania nestala len prostriedkom zábavy, ale zdrojom poznania hudobných informácií, resp. východiskom k pohybovej alebo tanečnej interpretácii.

Pri počúvaní rôznorodej hudby je potrebné viesť žiaka k vnímaniu vzájomného ovplyvňovania sa jednotlivých štýlov, hľadania podobností a rozdielov v oblasti hudobných prvkov⁴ i funkcií hudby.

Pri tvorbe modelových situácií či hudobno-dramatického predstavenia by žiak mal vyberať hudbu s ohľadom na jej funkciu a posúdiť vhodnosť jej použitia pre podporu danej situácie, čím sa formuje vkus žiaka pre každodenný život v budúcnosti.

Hoci zmyslom vzdelávania je vytvoriť pre žiaka čo najkvalitnejšie prostredie s kvalitnou hudbou, neváhajme použiť i hudbu „nekvalitnú“, aby na extrémnych príkladoch bolo možné viesť diskusiu o kvalite hudby i jej interpretácie. Všetka verbálna interpretácia hudby má prebiehať v otvorenom a podnetnom prostredí, kde hodnotenie, analyzovanie a diskutovanie o rôznych názoroch vnímania hudby má byť priestorom pre vzájomné hlbšie spoznávanie rôznych náhľadov na hudbu a jej vplyvu na prežívanie žiakov. Zároveň je potrebné viesť žiaka k sebapoznaniu a formulácii primeranej argumentácie pri hodnotení hudby a jej interpretácie.

2.4 Komponent hudobno-pohybové vyjadrenie hudby

Hudba a pohyb sú symbioticky spojené. Hudba je pohyb, vzniká pohybom, existuje v pohybe, vyvoláva pohyb. Vzniká chvením, teda pravidelným pohybom pružnej hmoty. Pohyb je aj prvotnou a najprirodzenejšou reakciou dieťaťa na hudbu, a hlavne na jej rytmus. Hudba je sled a pohyb tónov v priestore a čase. Človek pohybom reaguje na jej prítomnosť: mimikou, gestom rúk, pohybom nôh, celým telom vyjadruje jej tempo, dynamiku, harmóniu.

Pohyb je uplatňovaný pri produkcii hudby spevom (hlasivky, rezonančné dutiny, pohyb jazyka a pier pri artikulácii, pohyb celého tela pri speve), aj pri produkcii hudby hrou na hudobnom nástroji (rozozvučí nástroj, podieľa sa na kvalite tónu, aj pohyb tela pri predvádzaní, koncertovaní dotvára znejúcu hudbu).

³ Napr. inšpirácia: Organizácia Spojených národov pre vzdelávanie, vedu a kultúru. (2026) Nehmotné kultúrne dedičstvo na Slovensku. <https://www.unesco.sk/nehmotne-kulturne-dedicstvo-SR>

⁴ Napr. Netherlands Bach Society. (2019) Bach, J. S. Concerto for two violins in D minor BWV1043 <https://www.youtube.com/watch?v=ILKJcsET-NM>, IndoleMugen (2012) Swingin' Bach. <https://www.youtube.com/watch?v=20iBX07ImA0> a András Dercsikei Conductor & Composer (2013) Bach: Kalotaszegi d-moll kettőslegényes <https://www.youtube.com/watch?v=qIZRXexm8NI>

Hudobno-pohybové vyjadrenie hudby je prejavom detskej emocionality, je to spôsob umocňovania a prehľbovania hudobného vnímania a zážitku, stvárnenia vyjadrovacích prostriedkov hudby (melódia, rytmus, tempo, dynamika). Je úzko späté s počúvaním hudby, so spevom, aj s hrou na hudobné nástroje. Má podobu hry na tele, spontánnych pohybových reakcií na hudbu, kultivovaného pohybového prejavu, imitácie pohybu v hudobno-pohybových hrách so spevom, tanca ako štruktúrovaného celotelového pohybu až po voľnú pohybovú interpretáciu charakteru počutej hudby.

Z hľadiska realizácie hudby a pohybu v konkrétnej triede je potrebné rešpektovať zloženie triedy (počty dievčat a chlapcov) a priestorové možnosti triedy. Z hľadiska bezpečnosti realizovať podľa možnosti hudobno-pohybové prejavy v telocvični, čo v prípade 1. a 2. cyklu, keď môže obidva predmety (HV, TV) zabezpečovať jeden učiteľ, nie je problém. V 3. cykle je vhodné korigovať a plánovať uvedené činnosti s učiteľom predmetu zdravie a pohyb. Pri hudobno-pohybovom stvárňovaní hudby nie je rozhodujúca dokonalosť, ale prirodzenosť, voľnosť pohybu a súlad so znejúcou hudbou. V rámci pohybového vyjadrovania ide o usmernenie pohybov tela do zmysluplných reakcií na hudbu.

2.4.1 Komponent hudobno-pohybové vyjadrenie hudby v 1. cykle

V 1. cykle žiak dokáže pohybom stvárniť vyjadrovacie prostriedky hudby a pocity z počúvanej aj produkovanej hudby.

Rytmus dokáže žiak najviac precítiť v spojení so slovom, v rytmizácii riekaniiek, slov a slovných spojení, v rytmických dialogických hrách aj v hudobno-pohybových hrách, súčasťou ktorých sú riekanky a vyčítanky. V uvedených hrách je vokálna rytmizácia spájaná s hrou na tele alebo pohybom v priestore.

Na *tempo* už dokážu reagovať deti v predškolskom veku, keď kolísavým pohybom či rýchlou chôdzou zareagujú na jeho zmenu.

Dynamika sa prejaví v intenzite a šírke pohybu, preto uplatňujeme dynamicky kontrastné hudobné podnety a sledujeme ich pohybové stvárnenie žiakmi.

Pohybové stvárnenie *melódie* je v 1. cykle ešte obtiažne, ale v hudobných ukázkach, skladbách s výraznou melódiou, ktorá nie je harmonicky tzv. „husto“ harmonizovaná veľkým množstvom znejúcich tónov (hrajúcich nástrojov), ju už žiaci dokážu identifikovať. *Hudobná forma* je žiakmi veľmi ľahko postrehnuteľná práve cez pohyb (časti rýchla, pomalá a pod.) a pohybovú reakciu na tieto zmeny.

Spontánny pohyb predstavuje prirodzený, choreograficky neusmerňovaný, nenútený pohyb vychádzajúci z bezprostredných emócií prenesených do pohybu tela. Je to forma sebavyjadrenia, v ktorej sa spája hudba, telo a emócie. Uvoľňuje napätie, podporuje duševnú rovnováhu a celkovú náladu.

Koordinovaný pohyb je pre tanec rozhodujúci, je to pohyb celého tela, ktorý je reakciou na hudbu a vzniká v súlade s hudbou. Ide o schopnosť ovládať pohyb v priestore a čase. Pomáha udržiavať správne držanie tela a rovnováhu, je jednou zo základných súčastí tanečnej prípravy a tanečnej výchovy, ktorá zlepšuje pozornosť, sústredenie a priestorovú orientáciu.

Hudobno-pohybové hry sú jedným z prostriedkov vytvárania pozitívneho vzťahu k pohybu, získavania základov pohybovej kultúry a rozvoja elementárnej pohybovej improvizácie. Hudobno-pohybová hra realizovaná na hodinách hudobnej výchovy by mala byť premyslená, zameraná na rozvoj zručností, schopností alebo návykov. Mala by vychádzať z mentality žiakov, obsahovať napätie, ale aj radosť, mala by byť dobrovoľná a dynamická. Môže sa v nej vyskytnúť aj spev, ale obsah piesne priamo neurčuje charakter pohybu, nestvára obsah textu.

Hudobno-pohybové hry so spevom sú tie hry, ktorých pohybová časť, pohybové vyjadrenie je podmienené charakterom, resp. textom spievanej piesne alebo tradičným ľudovým pohybovým stvárnením. Pohybový prejav bez spevu piesne sa nepraktizuje a pri speve uvedenej piesne sa spontánne pridáva tradičný a takmer nemenný pohyb. Nejde pritom o hudobno-dramatické stvárnenie piesne, ale o pohybovú hru, ktorá má svoje pravidlá, svoju tradičnú podobu a vychádza z charakteru i obsahu piesne. Svoj koreň má v ľudových hudobno-pohybových hrách. Vyskytuje sa v nich chôdza a dramatizačné pohyby, pre staršie deti to už môže byť aj pohyb realizovaný rytmicky či uplatňujúci detskú pohybovú tvorivosť, napr. *My sme sestry veselé*. Najznámejšími hudobno-pohybovými hrami so spevom sú: *Čížiček, čížiček; Ty a ja, my dvaja; Mám ručníček; My sme sestry veselé; Zajačík do lesa*. V uvedených typoch hier dochádza k *imitácii pohybu* podľa vzoru učiteľa alebo žiaci imitujú tvorivé stvárnenie spolužiaka.

Imitácia je východiskom aj pri nácviku tanečných prvkov, ktoré môžu byť spájané do jednoduchých tancov – choreografií. Tanec je symbiózou hudby a pohybu. Tanečné prvky môžeme uplatňovať počas spevu piesne žiakmi, počas znenia reprodukovateľného spevu, počas znenia vokálno-inštrumentálnych alebo inštrumentálnych skladieb. Tanec vzniká spojením rôznych tanečných prvkov a tanečných útvarov do výslednej choreografie. V 1. cykle by mali žiaci zvládnuť chôdzu, beh, prísunový krok do strán, dopredu a dozadu, tzv. jednokročka, dvojkročka, poskočný krok, valaský krok, točenie na mieste, točenie vo dvojici.

Prísunový krok vznikne vykročením pravej (ľavej) nohy dopredu, dozadu alebo do pravej (ľavej) strany a prísunom ľavej nohy, nie však prenesením váhy na prisúvanú nohu, ako je to pri chôdzi. Prisunutá noha následne vykročí späť a druhá sa prisunie k nej, neprenesie však váhu tela. Pri dvojitom prísunovom kroku po prvom vykročení je váha prenesená na prisúvanú nohu. Prísunový krok v perovaní – perovanie je pohybový princíp, ktorý vzniká miernym pokrčením a následným pružným vystieraním nôh v kolenách. Takto sa zabezpečí plynulý presun ťažiska tela, pohyb je prirodzene vláčný. Pri nácviku je vhodné najprv osvojiť chôdzu s perovaním, pri ktorej sa nohy v kolenách mierne krčia a vystierajú. Tento základný princíp sa potom aplikuje na zložitejšie tanečné kroky a figúry.

Valaský krok – preskok dvojpřešlapový. Skladá sa z jedného preskoku a dvoch malých pružných krokov v rytme ti-ti ta. Poznáme valaský krok prinožovaný, prednožovaný alebo zanožovaný.

V ŠVP je použitý pojem hra na tele. Ide o tleskanie, ktoré môže mať rôzne podoby: tvrdé, krátke, mäkké, skĺzavé (ruky skĺzajú zhora nadol), tleskanie dvoma prstami, poloha rúk vpravo, vľavo, nad sebou, popod nohu a pod., plieskanie o stehná, ramená, oboma rukami súčasne, striedavo ľavá, pravá, prekrižené ruky, dupanie jednou nohou, striedavo pravá, ľavá, špičkou, päťou a pod.

Fridman (2020) uvádza nasledujúce spôsoby pohybového vyjadrovania hudby: voľný (vyjadrovanie aktuálneho prežívania), útvarový (útvarové pohyby rúk, nôh, dupanie, čapáš), tanec (útvár tanca – valčík), dramatisujúci (balet, pantomíma – určitá dramatická línia).

2.4.2 Komponent hudobno-pohybové vyjadrenie hudby v 2. cykle

V 2. cykle žiak dokáže spontánnym a koordinovaným pohybom interpretovať spievanú aj počúvanú hudbu, hudobné a mimohudobné obsahy. V komponente počúvanie v obsahovom štandarde je uvedené: počúvajú klasickú, modernú, populárnu aj ľudovú hudbu, hudbu rôznych kultúr a národov. Uvedené typy hudby môžu žiaci vyjadriť – stvárniť spontánnym či koordinovaným pohybom.

V obsahovom štandarde ŠVP je uvedené spontánne napodobňovanie (imitácia) vybraných vzorových pohybových stereotypov, imitovanie rôznych žánrov a štýlov tanca, jednoduchých tanečných hier, vybraných typov ľudových tancov. Ide o *základné pohybové vzorce* (pohyb v kruhu, v zástupe, vo dvojici) aj opakujúce sa pohyby (chôdza, beh, premenný krok, prisunový krok vo všetkých podobách), ktoré sú súčasťou každodenných aktivít, ale hlavne hudobno-pohybového stvárnenia hudby. Sú základom pre komplexnejšie pohybové zručnosti. Z hľadiska tanečných prvkov je uvedená polka a základný valčíkový krok, valaský premenný krok, ktorý sme spomínali už v 1. cykle. Zvládnutie polky a valčíkového tanečného kroku je prostriedkom pre imitovanie rôznych žánrov a štýlov tanca.

Valčík je tanec v 3/4 takte. Valčíkový krok je základným pohybovým prvkom v tanci valčík, ktorý zahŕňa striedanie dlhých a krátkych krokov a je odlišný pre partnera (vodiča) a partnerku. Skladá sa zo šiestich krokov, ktoré tvoria uzavretú figúru alebo základnú otáčku v dvoch taktach. Partner (vodič) zvyčajne začína ľavou nohou:

1. takt: prvá doba dlhý krok vpred ľavou nohou, druhá doba krátky krok pravou nohou bokom do strany, tretia doba prisunutie ľavej nohy k pravej a prenesenie váhy (krok na mieste).
2. takt: prvá doba dlhý krok vzad pravou nohou, druhá doba krátky krok ľavou nohou bokom (do strany) a tretia doba prisunutie pravej nohy k ľavej a prenesenie váhy (krok na mieste). Partnerka zrkadlí kroky partnera. Valčíkový krok je plynulý, s charakteristickým „zvýšením“ a „znížením“ (perovaním v kolenách a členkoch) počas taktu, čo vytvára vlnivý pohyb. Dôležité je vzpriamené držanie tela a pevné, no uvoľnené držanie s partnerom.

Pri nácviku uvedeného tanečného prvku odporúčame prvotný nácvik začať v kruhu – vykročením na prvú dobu trojdobého taktu a druhú, tretiu dobu prešľapovať na mieste. Krok vzad na prvú dobu a druhú, tretiu dobu prešľapovať na mieste. Po pochopení a zvládnutí princípu vykročiť vpred na prvú dobu trojdobého taktu, vytvoriť rad, precvičiť daný valčíkový krok samostatne, vykročiť prvú dobu pravou nohou, druhú dobu mierny úkrok bokom ľavou nohou a prisunutie pravej, prenesenie váhy, aby krok vzad bol možný ľavou nohou. Až po zvládnutí tejto podoby valčíkového kroku vytvoriť páry a realizovať tanec vo dvojici.

Polka je živý poskočný párový tanec v 2/4 takte, ktorý sa vyznačuje tromi rýchlymi krokmi a poskokom (alebo „polkrokom“), z čoho je odvodený jeho názov. Tancuje sa v uzavretom postavení, pár sa pohybuje po obvode tanečného parketu proti smeru hodinových ručičiek. Partner zvyčajne vedie ľavou nohou. Kroky sú rytmicky rozdelené do dvoch dôb:

Prvá doba krok ľavou nohou do strany alebo mierne vpred (plný krok) a medzi prvou a druhou dobou prisunúť pravú nohu k ľavej nohe. Celá sekvencia krokov na dve doby taktu je: krok, prisunúť, krok (alebo poskok).

Pod pojmom *žánre (štýly) tanca* odborná literatúra uvádza: tance *klasické* – balet, *spoločenské* – štandardné (valčík, tango), *latinskoamerické* (samba, jive, cha-cha), *moderné a scénické tance* (balet, hip-hop, moderný tanec) a *ľudové tance rôznych regiónov* (karička, čardáš, mazúrka), *súčasnú modernú tance* (*Street Dance* – pouličné tance), *Hip-hop*, *Breakdance* ako akrobatický štýl hip-hopového tanca, *Popping* – štýl funky tanca založený na rýchlej kontrakcii a uvoľnení svalov, čo vytvára dojem trhaného pohybu.

Ľudový tanec – zahŕňa tanečné prejavy nadväzujúce na folklórne tradície rôznych národov, etník a regiónov. Tvorcami i nositeľmi boli v minulosti roľníci, pastieri a remeselníci, ale prenikali do nich aj prvky z iných etnických prostredí a prispôsobili sa miestnym podmienkam. Tradičné ľudové tance majú synkretický charakter, pohyb, pieseň a hudbu spájajú s ďalšími prejavmi tradičnej ľudovej kultúry, napr. s obradmi.

Ide o rôznorodé *dievčenské a ženské kolesové tance*, ktoré patria k najstarším obradovým prejavom. Tancovali ich pri rôznych príležitostiach – svadby, sviatočné popoludnia, priadky, zábavy – a plnili zábavnú funkciu. Boli tancované takmer výlučne s vokálnym sprievodom alebo so sprievodom ústnej harmoniky a niektoré vyžadovali veľmi dobrú fyzickú kondíciu tanečníc.

*Čardáš*⁵ je párový tanec, ktorý má rôzne podoby na celom Slovensku i v zahraničí (Maďarsko, Rumunsko, Srbsko, Chorvátsko). Obsahuje motívy krútenia v páre, dvojitý prísunový krok, zrážaný, cifrovanie s čerkaním, čapáše, treščák. Tanec je veľmi dynamický, temperamentný, má improvizáciu a tzv. pomalšiu a rýchlejšiu časť.

Párové tance (*krucena, krut, kruta, do krutu, do šaflika, obertana, tanec*) predstavujú staré párové krútiace sedliacke tance v mierne rýchlym tempe. Tancovali sa prevažne na zábavách.

Verbunky, parobské tance sú mužské tance novšieho pôvodu. Názov je odvodený od nemeckého *werben* (získavať, najímať, lákať), čo sa robilo pri najímaní mládencov do cisárskej armády. Častou tanečnou rekvizitou boli ostrohy.

Chorovody patria k najstarším tanečným typom a predstavujú jednoduché reťazové tance so sprievodom spevu. Často boli súčasťou zvykoslovných obradov (Smrtná nedeľa), tancovali sa na lúkach ako lúčne hry, pri pasení husí alebo v nedeľu. Základ tvorila pravidelná dôstojná chôdza v miernom tempe. Tanečníčky sa držali za ruky, rôznymi spôsobmi sa prepletali, podchádzali pod spojenými pažami – bráničkami alebo obchádzali nejaké body.

Pohybové vyjadrenie hudobného obsahu (pozri obsahový štandard) predstavuje zobrazovanie hudobno-vyjadrovacích prostriedkov. Vyjadrovacími prostriedkami hudby sú: melódia, harmónia, rytmus, tempo, dynamika, farba, forma. Uvedené vyjadrovacie prostriedky sú žiaci schopní identifikovať a aj pohybom stvárniť. Môže to byť pohyb v priestore, gestá, gestá s predmetom (šatka, pero...), mimika aj iné možnosti spontánnej pohybovej reakcie. Spôsob vyjadrenia môže stanoviť učiteľ alebo si ho môžu zvoliť žiaci.

⁵ Čardáš je tanec ľudový, ale i spoločenský.

Melódia charakterizuje skladbu či pieseň, je to horizontálny sled tónov usporiadaných podľa hudobných zákonov, ktorý vyjadruje hudobnú myšlienku. Melódia môže byť stúpajúca, klesajúca, málo pohyblivá, figuratívna. Žiaci môžu melódiu kresliť, môžu ju vyjadriť pohybom celého tela: vysoké tóny – chôdza po špičkách, pohyby rúk nad hlavou, hlboké tóny – drep, pochod s dopadaním na päty a pod.

Harmónia vzniká súzvukom dvoch alebo viacerých tónov, ktoré znejú príjemne alebo menej príjemne. Je spolu s melódiou a rytmom základným výstavbovým prvkom hudby. Ľu-bozvučnosť, súlad, zladenie či nepríjemné pocity z harmónie deti vyjadrujú mimikou, ges-tom, ale aj dramatickosťou pohybu či s využitím dramatických pohybových prostriedkov.

Tempo je rýchlosť interpretácie hudobnej skladby. Tempo mierne – pomalá chôdza, tem-po rýchle – beh, aj na zmeny tempa žiaci reagujú pohybom.

Rytmus môže mať rôzne atribúty: striedmy bez výrazných zmien, bez nepravidelností, pravidelný, výrazný temperamentný, ktorý provokuje k tancu aj k temperamentným po-hybom. Taká hudba je charakteristická svojou energiou, vášňou a schopnosťou vyvolať silné emócie. Hraním jemného staccata, spojenie staccata a legata v melódii žiaci stvár-nia pohybom na špičkách, krátkymi krôčikmi a ľahkým pohybom.

Dynamika je intenzita realizácie hudby, v tanečnom pohybe je to vnútorná sila, ktorú vkladáme do pohybu a šírka pohybu v priestore: *pp* – pohyb krehký, jemný, malé rozpätie; *p* – pohyb mäkký, uvoľnený, ako keby sme sa nadýchli; *mp* – pribúda naliehavosť pohybu; *f* – cítime výšku aj priestor okolo nás, pohyb vo väčšej vnútornej intenzite, *ff* – silná výzva, vysoká tenzia pohybu.

Pohybové vyjadrenie mimohudobného obsahu je vyjadrením predstáv, deja, pocitov, ktoré vzídu zo sémantickej analýzy počúvaného hudobného diela. Mimohudobný obsah môžu vyjadriť aj výtvarne, verbálne. Pohybové vyjadrenie je však pre žiakov v tomto veku najprirodzenejšie.

2.4.3 Komponent hudobno-pohybové vyjadrenie hudby v 3. cykle

V tanci je *koordinovaný pohyb* dôležitý z viacerých dôvodov: tanečníci koordinujú svoje pohyby s tempom a rytmom hudby, a tak sú v súlade s ostatnými tanečníkmi, resp. s tanečným partnerom. Pri tanci v skupine sa tanečníci synchronizujú, pohybujú sa v súla-de – harmónii, čo pôsobí vizuálne esteticky. Estetický pohyb je technicky a koordinačne zvládnutý, umelecky hodnotný. Koordinovaný pohyb pomáha udržiavať správne držanie tela a rovnováhu. Rozvoj koordinovaného pohybu je preto jednou zo základných súčastí tanečnej prípravy a tanečnej výchovy, ktorá zlepšuje pozornosť, sústredenie a priesto-rovú orientáciu žiakov.

Volný pohyb je spontánny a intuitívny pohyb, ktorý vychádza zvnútra a nevyžaduje pred-písané kroky ani choreografiu. Môže sa praktizovať ako forma sebavyjadrenia, emocio-nálneho spracovania, ako slobodný prejav v komunite, skupine, kde tanečníci nasledujú vlastné pocity a spoločný rytmus v skupine v súlade s hudbou.

Útvarový pohyb predstavuje organizované a štruktúrované usporiadanie a pohyb sku-piny tanečníkov v priestore. Ide o primerane *synchronizovanú* priestorovú kompozíciu a vizuálne vzory, ktoré skupina vytvára na rozdiel od individuálneho pohybu jedného

tanečníka. Útvarový pohyb umožňuje efektívne využitie priestoru – tanečného parketu, telocvične, scény. Tanečníci sa presúvajú do rôznych vopred určených formácií (kruhy, línie, diagonály), alebo aj do zložitejších obrazov a vizuálnych kompozícií. Ak ide o *synchronizovaný pohyb*, tak prechody, zmeny medzi tanečníkmi musia byť vykonávané všetkými jednotne, čo si vyžaduje vzájomnú interakciu, vnímanie pohybov ostatných a orientáciu v priestore.

Interpretovať znamená stvárniť, vyjadriť, predviesť. V spojení hudby a pohybu je to individuálny prejav, osobná pohybová výpoveď tancujúceho, v ktorej sa spája jeho emocionálne prežívanie, pohybové skúsenosti a schopnosť vnímať a precítiť hudbu v pohybe.

Improvizácia v tanci či vo voľnom pohybovom stvárnení hudby znamená, že tancujúci netancuje vopred naučenú choreografiu (naučený sled tanečných prvkov), ale naučené tanečné prvky voľne spája a kombinuje, resp. vytvára aj vlastné tanečné motívy v závislosti od vlastných pohybových predpokladov, skúseností aj prežívaných emócií. Improvizáciu je žiaduce využívať pri stvárňovaní hudby rôznych žánrov a štýlových období.

Od jednoduchých rytmických pohybov, hry na tele (ktorú môžeme vnímať aj ako súčasť komponentu hra na hudobnom nástroji), tanca sa otvára možnosť integrácie obsahov vzdelávacej oblasti Zdravie a pohyb.

V obsahovom štandarde v 3. cykle je zdôraznená aj potreba poznania, napodobňovania a adaptovania jednoduchých tancov tradičnej regionálnej a národnej kultúry do hudobnej výchovy.

Hra na tele – body percussion: technika, pri ktorej sa rytmy vytvárajú na tele pomocou tlieskania, plieskania či dupania v rôznych zvukových a rytmických úderoch (šúchanie dlaní o seba, tlieskanie bežné, o chrbát ruky, päšť o dlaň, dvoma prstami o dlaň a pod., plieskanie o ramená, líca, stehná, sedací sval atď.), lúskania a vytvárania zvukov ústami, perami, beatbox.

Etiketa v spoločenskom kontakte a pri tanci sa riadi jasnými pravidlami, ktoré zabezpečujú príjemnú atmosféru a prejav úcty k ostatným. Základnými princípmi sú zdvorilosť, ohľaduplnosť a rešpektovanie spoločenskej hierarchie. Aj keď v triede sa spolužiaci poznajú, v budúcnosti v spoločnosti by mali vedieť dodržiavať spoločenské pravidlá. Tie sa týkajú predstavovania, oslovovania, pozdravu, podávania ruky, spôsobu konverzácie. Muž vyzýva ženu k tancu, žena môže tanec zdvorilo odmietnuť, čo by muž mal akceptovať a prijať dôstojne. Počas tanca by mal venovať pozornosť partnerke, ktorú vyzval do tanca. Vedie ju v tanci tak, aby nedošlo ku kolízii s inými tanečníkmi. Po skončení tanca partnerku odprevadí späť na miesto, za tanec poďakuje. Otázkou etikety je aj spôsob oblečenia na spoločenské podujatia, čistota oblečenia a dodržiavanie pravidiel hygieny.

2.5 Komponent hudobno-dramatické vyjadrenie hudby

Hudobno-dramatické vyjadrenie hudby predstavuje najsyntetickejšiu formu prienikov vyjadrovacích prostriedkov viacerých umení, v ktorých sa integruje hudba so slovnými, s pohybovými a výtvarnými prejavmi na *princípoch tvorivej dramatiky* a zážitkového učenia. Predstavuje aj integráciu všetkých vyššie uvedených komponentov prostredníctvom jednoduchých symbolických pohybových vyjadrení počúvanej/tvorenej hudby až po komplexné hudobno-dramatické celky obsahujúce všetky umelecké vyjadrovacie prostriedky.

Tvorivá dramatika prináša do hudobno-dramatického stvárnenia hudby základné princípy:

- *Teatralizácia* – uplatňovanie prvkov divadla v motivácii, ale aj v iných fázach vyučovacej hodiny. Ide o začleňovanie dialógov, hranie rolí a rôznych situácií, prácu s rekvizitou, personifikáciou, ale aj verejnou prezentáciou výsledkov. Nejde tu o divadlo v pravom slova zmysle, hranie pre diváka, ale hranie, ktoré formuje skupinu, triedu.
- *Preferencia zážitku* – vytvorenie takých edukačných momentov, keď sa hudba stáva prostriedkom komunikácie, vnútornou potrebou a nevyhnutnosťou.
- *Konflikt* ako hýbateľ deja.
- *Multimediálny charakter produktu* – je synergiou rôznych médií, spolupôsobenie podnetov na rôzne zmysly, čím zážitok preniká do podvedomia účastníkov, verbálna aj nonverbálna komunikácia.
- *Tímový charakter práce* – na výsledku sa podieľajú všetci, dôležitá je vzájomná kooperácia, rešpekt a dôvera, ktoré sú východiskom úspechu aj zmyslom spoločnej práce.
- *Zdieľanie* – spoločné prežívanie a zdieľanie zážitkov.
- *Preferencia otvorenosti úloh* – úlohy sa nekončia záverom vyučovacej hodiny, v stvárňovaní môžeme viacnásobne pokračovať (Felix, 2013).

Uplatnenie ostatných komponentov hudobnej výchovy v kontexte hudobno-dramatického stvárnenia nesleduje plnenie edukačných cieľov, ale nepriamo žiakov rozvíja. Komponenty v podobe činností sa stávajú súčasťou určitého dramatického príbehu, žiaci v ňom hrajú svoje roly, komunikujú s ostatnými účastníkmi príbehu a prostredníctvom hudby navzájom komunikujú aj dotvárajú dramatickú situáciu, príbeh či obraz.

V hudobno-dramatickom stvárňovaní sa uplatňujú *metódy* improvizácie a interpretácie. *Interpretácia* je spôsob premeny stvárnenia, vlastného podania nejakej roly, úlohy, piesne, skladby, literárnej predlohy, dramatického textu do iného dramatického kontextu, v inej dramatickej situácii. Ide o oživenie diela v novom kontexte, v novej podobe.

Improvizácia je forma stvárnenia, divadla, pri ktorej herci vytvárajú postavy, dialógy a dej spontánne, bez vopred pripraveného scenára. Ide o dynamický a interaktívny proces, v ktorom dominuje spontánnosť (všetko sa deje v reálnom čase, čo si vyžaduje rýchle myslenie a pohotovosť), prijatie nápadov spolutvorcov, partnerov, spolupráca, dôvera a schopnosť byť teraz a tu. Improvizácia umožňuje objaviť seba, svoje schopnosti, komunikovať, byť empatický, hrať fiktívne roly, skúšať, tvoriť, prežívať radosť. Využíva tvorivú rytmickú, melodickú, zvukomalebnú, interpretačnú improvizáciu spevom, hrou na hudobnom nástroji, pohybovú improvizáciu.

Uvedené metódy sa využívajú v *rôznych hudobno-dramatických formách*.

Cvičenia: slúžia na precvičovanie prvkov rytmu, melódie, spôsobu hry na jednotlivé nástroje, hry na tele, a to všetko v dramatickom rámci.

Etudy: hranie jednoduchých situácií, krátkych hereckých výstupov, ktoré môžu slúžiť ako cvičenie pre hercov v rámci dramatickej výchovy. Cieľom nie je umelecká dokonalosť, ale práca s emóciami, komunikácia, sebvýjadrenie a spolupráca. Etudy rozvíjajú verbálnu aj neverbálnu komunikáciu, schopnosť vyjadriť svoje myšlienky, predstaviť vlastné poňatie dramatickej situácie. Pri skupinovej práci cvičia žiaci spoluprácu a vzájomné zdieľanie, a to všetko v atmosfére bez tlaku na výsledok.

Rolové dramatické hry: vznikajú kombináciou slova, pohybu, hudby, mimiky, gest, dialógu a pod.

Projekty: prekračujú rozsah jednej vyučovacej hodiny. Vyžadujú si spoločné vypracovanie plánu, prípravu, samoštúdium, hľadanie vhodnej hudby, literárnej predlohy, vytvárajú priestor na komponovanie.

2.5.1 Komponent hudobno-dramatické vyjadrenie hudby v 1. cykle

V 1. cykle sa od žiakov očakáva, že dokážu stvárniť obsah, dej, náladu a charakter rôznorodého hudobného materiálu prostriedkami hudobnej dramatiky, dokážu tvoriť zvukomalbu k príbehom a situáciám. Učiteľ môže využiť riekanky, piesne, básničky, rozprávky, literárne predlohy a ľudové hudobno-dramatické hry.

Prostriedkami hudobnej dramatiky sú: hra, pohyb, tanec, spev, dramatizácia, hra na hudobnom nástroji, zvukomalba, využitie rekvizít či okolitých predmetov na dramatické stvárnenie hudby. Je to jeden z prostriedkov aktívneho vnímania hudby u detí nenásilnou a hravou formou.

Hra – rôzne rolové, dramatické a hudobno-pohybové hry, prostredníctvom ktorých sa žiaci učia porozumieť hudbe, jej vyjadrovacím prostriedkom, a tak vyjadriť aj svoje pocity.

Stvárňovanie hudby pomocou *pohybov a tanca*, ktoré podporuje emocionálne prežívanie hudby.

Spev – využívanie spevu na vyjadrenie a stvárnenie hudobných tém a príbehov.

Dramatizácia – technika, resp. činnosť, keď je literárny text alebo pieseň, riekanka upravená na dramatický útvar. Text môže byť prepísaný do dialógov, pieseň stvárnena tiež ako dialóg doplnený o pohyb, tak ako ho vníma a cíti interpret. Vytvorenie jednoduchého príbehu prostredníctvom speváckej, inštrumentálnej improvizácie, využitím hry na tele, hry na ozvenu a pod. Dramatizáciu možno realizovať i bez úpravy piesne. Po jej naučení je možné pridať dramatické vyjadrenie textu piesne prostriedkami tvorivej dramatiky.

Zvukomalba – predstavuje vytváranie zvukových obrazov pomocou rôznych hudobných nástrojov, hlasom alebo predmetmi. Jej zámerom je zvukomalebné vytvorenie priestoru, vyvolanie konkrétneho zvukového dojmu, napodobnenie reálnych zvukov: dažďa, vetra, veľkomesta, preplnenej ulice, zhrávania hudobných nástrojov v orchestri a pod. Žiaci môžu pritom využívať zaužívané rytmické či melodické vzory (kukučka, kotkodák, kikirikí, vlk, sova, mačka atď.).

V 1. cykle sú veľmi obľúbené dialogické hry, hry na otázku a odpoveď. V komponente hudobno-dramatické stvárnenie ide o tvorivé dialogické hry, kde žiaci v dialógu neimitujú len odpoveď na melodické či rytmické podobe otázky, ale skúšajú vytvárať vlastné melodické aj rytmické odpovede v súlade s dramatickým príbehom, ktorý sa v dialógu odvíja, so situáciou či s obrazom, ktorý chcú dotvoriť. Pod tvorbou melódií rozumieme ich aplikáciu na existujúcu literárnu predlohu alebo na pôvodný žiacky text. Môžeme hrať hru na stratenú melódiu, dopĺňanie melódie do hranej harmónie. Spojiť dramatický text s piesňami a pohybom, ktoré vhodne dotvárajú dramatickú situáciu. Kombinovať spievaný a rytmizovaný text v rôznom tempe či dynamike.

V hudobnej dramatiky nie je dôležitá dokonalá kvalita výsledného produktu, obrazu či predstavenia, ale proces zmocňovania sa a stvárňovania dramatického príbehu, hľadanie spôsobov, alternatív, ich priebežná zmena, cesta k cieľu či obrazu. Je dôležité zároveň rešpektovať prístup a stvárnenie každého žiaka, vnímať ho ako prejav jeho individuality, či už je originálny, alebo menej nápaditý.

Ludové hudobno-dramatické hry sú tradičnou súčasťou slovenského folklóru a kultúry. Patria sem rôzne dramatické formy, ktoré v sebe spájajú hudbu, spev, tanec a dramatický dej, často s prvkami improvizácie a humoru. Tieto hry mali a stále majú dôležitú sociálnu a kultúrnu funkciu v živote vidieckej, ale aj mestskej komunity.

Medzi najznámejšie typy patria:

- *Betlehemske hry (jasličkári)*: Jedny z najrozšírenejších vianočných hier, ktoré stvárňujú narodenie Ježiša Krista. Skupina chlapcov alebo mládencov chodila od domu k domu s prenosným betlehemom, spievala koledy a predvádzala jednoduchý dej o pastieroch a Svätej rodine.
- *Fašiangové hry (fašiangy)*: Hry a obchôdzky spojené s koncom fašiangového obdobia (pred Popolcovou stredou). Sú charakteristické maskami (turoň, medveď, kôň) a veselým, často žartovným a satirickým dejom, ktorého súčasťou bolo obvykle „pochovávanie basy“.
- *Luciové hry*: Hry spojené so sviatkom svätej Lucie (13. december), kde postavy „Luciek“ (dievčatá zahalené v bielom) chodili po domoch, kontrolovali poriadok a vykonávali rôzne magické úkony, aby chránili domácnosť pred zlými silami.

2.5.2 Komponent hudobno-dramatické vyjadrenie hudby v 2. cykle

V rámci 2. cyklu žiaci interpretujú dramatické útvary prostredníctvom spevu, hry na hudobných nástrojoch, pohybu a rytmizácie textu. Táto činnosť zahŕňa spracovanie hudobných, literárnych aj výtvarných predlôh formou hudobno-dramatických hier. Pri ich realizácii žiaci uplatňujú princípy improvizácie a interpretácie, ktoré môžu vyústiť do uceleného predstavenia.

V 2. cykle môžeme využívať aktivity, v ktorých hudba bude iniciátor alebo posúvač deja v stvárňovanom príbehu. Ide o aktivity:

- Dramatické stvárnenie piesní zmenou niektorých výrazových prostriedkov (tempo, dynamika, harmónia, takt).
- Využitie piesní ako prostriedku charakterizácie postavy.
- Vytvorenie dramatického príbehu vhodnou kombináciou ľudových piesní.
- Funkčné uplatnenie ľudových piesní pri hudobno-dramatickom stvárnení ľudových rozprávok.
- Rytmizácia a melodizácia textov v dramatickom príbehu.
- Oživenie a zhudobnenie výtvarných artefaktov, oživenie, rozhybanie a ozvučenie obrazu.
- Stvárnenie predstáv z počúvanej hudby hudobno-dramatickým pohybom, pohybovou improvizáciou.

Rytmizácia a melodizácia textov v dramatickom príbehu je technika, ktorá pomáha interpretovať význam textu, vytvárať napätie alebo emocionálne zaujať publikum. Rytmizácia sa týka vnútorného pulzu a tempa reči postavy, ktoré je dané striedaním prízvukných a neprízvukných slabík, dĺžkou fráz a pauzami. Rýchle tempo môže naznačovať vzrušenie, hnev alebo úzkosť, pomalé tempo môže vyjadrovať únavu, smútok, vážnosť alebo premýšľanie. Každá postava môže mať svoj vlastný a špecifický rytmus reči. Melodizácia textu, slov sa vzťahuje na intonáciu, výšku hlasu a melódiu rečového prejavu v dramatickom stvárnení, ale aj na tvorivú schopnosť melodizovať dialógy na určitej melodickej kostre.

2.5.3 Komponent hudobno-dramatické vyjadrenie hudby v 3. cykle

V 3. cykle je v ŠVP uvedený cieľ *vytvoriť hudobné alebo hudobno-dramatické predstavenie v spojení s inými druhmi umenia*. Pri vytváraní predstavení možno uplatniť všetky obsahy uvedené v obsahovom štandarde. Integrovať slovo, hudbu, pohyb do podoby scenára krátkych dramatických a scénických foriem. Zároveň ide o využívanie vlastného hlasu, najrôznorodjších hudobných nástrojov vrátane virtuálnych hudobných nástrojov aj hudobných softvérov pri vytváraní rôznorodých predstavení. Žiaci nielen tvoria, ale aj reflektujú a hodnotia vytvorený hudobno-dramatický produkt.

Virtuálne hudobné nástroje sú softvérové aplikácie alebo zásuvné moduly (plug-iny), ktoré napodobňujú zvuk a správanie skutočných hudobných nástrojov. Umožňujú hudobníkom vytvárať hudbu pomocou počítača bez potreby fyzických nástrojov. Ide o:

- *samplery*: používajú vopred nahrané zvukové vzorky (sample) skutočných nástrojov, aby vytvorili realistický zvuk,
- *syntetizátory*: generujú zvuky elektronicky pomocou rôznych metód syntézy na vytváranie originálnych alebo napodobňovaných zvukov,
- *softvérové nástroje typu „všetko v jednom“*: sú komplexné balíky, ktoré obsahujú širokú škálu samplovaných a syntetizovaných nástrojov.

Na základe využitia uvedených prostriedkov žiaci podľa priestorových možností školy vytvoria aspoň raz za cyklus hudobno-dramatické predstavenie, ktoré prezentujú pred širším obecnstvom (školou, v prípade väčšej školy pred ročníkom alebo pred rodičmi). Minimálne raz v 3. cykle sa zúčastnia na živej prezentácii vhodného hudobného alebo hudobno-dramatického predstavenia, na ktoré budú svojim učiteľom pripravení. Po jeho pozretí diskutujú o vlastných zážitkoch z predstavenia, reflektujú svoje videnie a dojmy, argumentujú primerane vlastným znalostiam problematiky.

2.6 Hodnotenie v predmete hudobná výchova

Všetky módy existencie hudby obsiahnuté v komponentoch hudobnej výchovy majú rovnakú dôležitosť v rámci ich uplatnenia vo vyučovacom procese i hodnotenia výsledkov žiakov.

Predmet neodporúčame hodnotiť známku.

Pri slovnom hodnotení je potrebné zamerať sa na zručnosti žiaka v každom komponente a na ich kvalitu nielen vo výsledku resp. na konci cyklu, ale i v rámci procesu budovania konkrétnej zručnosti v prípade konkrétneho žiaka vo vzťahu k sebe samému. Nezameriavame na kvantitu v podobe počtu zaspievaných a osvojených piesní, počet vypočutých skladieb a pod., ale na kvalitu ich zmocnenia sa, ktorá bude zhmotnená vo výsledných celožitovných spôsobilostiach.

Hodnotenie má spĺňať reflexívnu, motivačnú a sociálnu funkciu v spolupracujúcom, nie konkurenčnom prostredí. Pri hodnotení každého žiaka je potrebné sledovať postojový rámec a jeho prístup k najrôznorodejším hudobným činnostiam, pretože vzťah k hudbe a jej podobám sa formuje postupne. Sledujeme prístup žiaka k aktivitám, záujem o konkrétne hudobné činnosti, mieru aktívneho zapájania sa do aktivít. Hodnotíme schopnosť spolupracovať pri kolektívnych hudobných činnostiach a prejavoch, ale aj schopnosť sebareflexie. Úroveň nadobudnutého poznania z oblasti hudby posudzujeme podľa schopnosti aplikovať získané poznatky pri konkrétnych hudobných činnostiach. Podoby emocionálneho prežívania hudby sú ťažko merateľné a nie vždy zjavné, čo je potrebné pri hodnotení zohľadniť.

V 3. cykle je potrebné diferencovane pristupovať k hudobným preferenciám žiakov, viesť s nimi dialóg, rešpektovať, ale zároveň formovať ich hudobný vkus sprístupňovaním hudby rôznorodých žánrov, spoločne spoznávať a hodnotiť tradičné hudobné prejavy, klasickú hudbu aj podoby v danom čase populárnej hudby. Zároveň je potrebné sledovať, aké hudobné podnety a aktivity vyhľadávajú, aká je podoba a kvalita ich argumentácie a hodnotenia rôznorodých hudobných artefaktov.

V *komponente Spev* sledujeme správnu spevácku techniku (spevácke dýchanie a tvorenie tónu), hlasový rozsah – podľa individuálnych dispozícií žiaka. Pri speve sledujeme rytmickú presnosť a intonačnú čistotu s ohľadom na vek (cyklus), vývinové špecifiká hlasu, individuálne predpoklady jednotlivca aj primeraný výraz podľa charakteru a typu piesne. Umožňujeme žiakom spievať rôznorodý spevácky materiál, hľadáme typický spevácky materiál pre región, etnikum, načúvame speváckym preferenciám žiakov. Vytvárame podnetné prostredie pre formovanie kladného vzťahu k spevu. Zmyslom spievania nie je jeho umelecká dokonalosť, ale radosť zo spievania v kolektíve.

V *komponente Hra na hudobnom nástroji* vychádzame z objavovania zvukových možností rôznorodých elementárnych nástrojov, hľadáme vhodné podoby zvukového a hudobného zobrazenia mimohudobného obsahu až do podoby zámerného a cielavedomého ovládanie hudobného nástroja (zámerné zmocňovanie sa hudobných výrazových prostriedkov). Hodnotíme zvládnutie rytmickej aj melodickej podoby elementárnej hudby v podobe hudobného sprievodu či tvorivých inštrumentálnych miniatúr, aj tvorivé prístupy k stvárňovaniu hudby. Pri napĺňaní cieľov v tomto komponente je potrebné vhodne využiť nástrojové zručnosti žiakov navštevujúcich základné umelecké školy, vnímať ich

ako prirodzenú súčasť triedy a triednych ansámblov. Neporovnávať ich zručnosti s ostatnými žiakmi, ale využívať ich potenciál ako motiváciu pre ostatných žiakov v triede aj celej škole.

V komponente Počúvanie hudby sa snažíme viesť žiakov k vnímaniu skladby ako celku, ktorý má štruktúru, sprostredkováva zážitok, vyvoláva asociácie, predstavy a pocity. Sledujeme podoby verbalizácie hudby s ohľadom na vekové špecifiká a skúsenosti s počúvaním žánrovo rôznorodej hudby. Hodnotíme schopnosť preniknúť do hudobných (vyjadrovacích prostriedkov hudby, hudobnej formy, inštrumentácie) i mimohudobných obsahov počúvaných artefaktov. Vyvarujeme sa ambivalentných hodnotení najnižšej úrovne (páči-nepáči, veselá-smutná, rýchla-pomalá) pri hodnotení hudobných artefaktov aj súťaženia, kto uhádne o čom-kom je skladba. Všímame si aktívne prístupy žiakov k hudbe nielen v škole, ale aj mimo nej.

V komponente Hudobno-pohybové vyjadrenie hudby je potrebné vytvárať príležitosti a podmienky na spontánne a koordinované reakcie na počúvanú hudbu a jej vyjadrovacie prostriedky. Všímame si a hodnotíme súlad pohybu a hudby, tvorivosť aj nápaditosť v hudobno-pohybovom stvárnení jej rôznych žánrov aj obsahov.

V komponente Hudobno-dramatické vyjadrenie hudby dochádza k integrácii všetkých komponentov hudobnej výchovy s rôznymi druhmi umenia do jedného hudobno-dramatického celku. Pri procese stvárňovania aj hodnotenia je potrebné vytvoriť priestor pre uplatnenie tvorivých prístupov žiakov k dramatickému stvárňovaniu hudby, literárneho textu a pod. Všímame si a hodnotíme vlastné a tvorivé zmocnenie sa témy, charakteru hudby či komplexného tvorivého uplatnenia všetkých druhov umenia v hudobno-dramatických celkoch.

Pri realizácii hodnotenia je potrebné vnímať úroveň plnenia jednotlivých štandardov skôr v kategóriách: **zvládol – nezvládol** a **zvládol výborne**. Výborné zvládnutie má predstavovať vysoký nadštandard. S ohľadom na fyziologické špecifiká je potrebné vnímať výkony jednotlivých žiakov v kontexte ich jedinečnosti, individuálnych determinantov a predispozícií, a to tak pozitívnych, ako aj negatívnych. Je potrebné hodnotiť mieru pokroku v nadobúdaní zručností každého jednotlivo a hlavne vo vzťahu k sebe samému a vlastnému pokroku. Zároveň rešpektovať hudobné preferencie žiakov aj vo vzťahu k jednotlivým komponentom hudobnej výchovy.

Neodporúčame hodnotiť teoretické znalosti oddelené od praktickej hudobnej činnosti (definície, teória, dejiny a pod.) a to žiadnymi tradičnými „diagnostickými“ metódami (ústna skúška, písomka, diktát a pod.).

3

Návrh učebných osnov pre 1. cyklus

Ciele predmetu aj ciele hudobnej výchovy v 1. cykle sa neviažu separátne len na niektoré komponenty a ich výkonové štandardy. Každý komponent sa vo väčšej alebo v menšej miere podieľa na naplňaní každého z cieľov v uvedenom 1. cykle. Preto neuvádzame výkonové štandardy v nadväznosti na jednotlivé ciele. Tieto prieniky musí učiteľ postrehnúť sám. Vypracovaný návrh učebných osnov nie je možné vnímať ako nemennú schému. Každá základná škola pri vypracovávaní svojho školského vzdelávacieho programu volí vlastné postupy, tabuľky aj detailnosť rozpracovania. Vnímajte tieto učebné osnovy ako návod, naše vnímanie postupnosti naplňania výkonových aj obsahových štandardov z *pozície tvorcov ŠVP*. Niektoré štandardy sa nedajú stupňovať, platia pre každý ročník, preto ich aj uvádzame v každom ročníku: napríklad komponent spev, výkonový štandard *prirodzene aplikovať elementárnu hlasovú techniku a zásady hlasovej hygieny v reči i v speve* platí v uvedenej podobe pre celý cyklus.

Obsahy jednotlivých komponentov sa komplexne prelínajú, napr. experimentovanie s hlasom je súčasťou komponentu spev, ale aj komponentu hudobno-dramatické vyjadrovanie, experimentovanie so znením hudobného nástroja v komponente hra na hudobnom nástroji, ale aj hudobno-dramatické vyjadrenie. Osvojovanie notového písma v komponente spev, ale aj v komponente hra na hudobnom nástroji a pod.

Neohraničujte spĺňanie výkonových štandardov ročníkmi, ale mierou zvládnutia výkonu v každom komponente. Každá trieda, ale aj škola je vnímaná ako samostatný organizmus, v ktorom nie všetky komponenty budú zvládané v rovnakom tempe aj na rovnakej úrovni. Je na učiteľoch, aby vnímali cyklus ako celok, aby nesledovali len ročník v učebných osnovách, v ktorom práve učia hudobnú výchovu, ale aby vyhodnocovali, čo v kontexte výkonového štandardu činnostne predchádzalo a k čomu smeruje – graduje.

Ak napríklad učiteľ v 2. ročníku začne pracovať s novou triedou, musí si overiť, do akej miery žiaci zvládli, resp. realizovali hudobné činnosti v 1. ročníku. Overovať bude prostredníctvom aktivít, pri ktorých sleduje reakcie žiakov na hudobné podnety, ich zapájanie sa do činnosti, vyhodnotí podoby ich hudobných schopností (rytmické cítenie, tonálne cítenie a pod.), sleduje, do akej miery rozumejú jeho pokynom aj hudobnému slovníku, ktorým ich oslovuje.

Vypracovali sme návrh len pre 1. cyklus. Myslíme si, že až na základe poznatkov a skúseností z jeho implementácie bude rozumné vypracovať učebné osnovy pre ďalšie cykly.

Komponent SPEV					
Štandardy		1. ročník	2. ročník	3. ročník	
VŠ	Ovládať na elementárnej úrovni svoj hlas – spievať primerane po melodickej, rytmickej aj výrazovej stránke, v primeranej hlasovej polohe (c1 – c2), spamäti.	Ovládať na elementárnej úrovni svoj hlas, spievať primerane po melodickej, rytmickej stránke piesne a popevky v rozsahu d1 – h1, spamäti.	Ovládať na elementárnej úrovni svoj hlas, spievať primerane po melodickej, rytmickej aj výrazovej stránke piesne a popevky v rozsahu c1 – h1, spamäti.	Spievať primerane po melodickej, rytmickej aj výrazovej stránke piesne v rozsahu c1 – c2.	
OŠ	Spievanie hlasových modelov, riekaniiek, dialogických hier, detských piesní rôzneho druhu a žánru (autorské – umelé, slovenské ľudové, miestne a regionálne ľudové) v durových tóninách.	Spievanie hlasových modelov, riekaniiek, dialogických hier, detských piesní rôzneho druhu a žánru v durových i molových tóninách.	Spievanie hlasových modelov, riekaniiek, dialogických hier, detských piesní rôzneho druhu a žánru (autorské – umelé, slovenské ľudové, miestne a regionálne ľudové) v durových i molových tóninách.		
VŠ	Prirodzene uplatňovať elementárnu hlasovú techniku a zásady hlasovej hygieny v reči i v speve.	Prirodzene uplatňovať elementárnu hlasovú techniku a zásady hlasovej hygieny v reči i v speve.	Prirodzene uplatňovať elementárnu hlasovú techniku a zásady hlasovej hygieny v reči i v speve.	Prirodzene uplatňovať elementárnu hlasovú techniku a zásady hlasovej hygieny v reči i v speve.	
OŠ	Elementárne spevácke návyky, spev legato a v primeranej dynamike, zjednocovanie spoločného spevu. Spievanie hlasových modelov, riekaniiek, dialogických hier, detských piesní rôzneho druhu a žánru.	Elementárne spevácke návyky v primeranej dynamike. Spievanie hlasových modelov, riekaniiek, dialogických hier, piesní rôzneho druhu a žánru.	Elementárne spevácke návyky v primeranej dynamike, zjednocovanie spoločného spevu. Spievanie hlasových modelov, riekaniiek, dialogických hier, piesní rôzneho druhu a žánru.	Elementárne spevácke návyky, spev legato a v primeranej dynamike, zjednocovanie spoločného spevu. Spievanie hlasových modelov, riekaniiek, dialogických hier, piesní rôzneho druhu a žánru.	
VŠ	Spievať v kolektíve, v menšej skupine, a cappella i so sprievodom hudobného nástroja, udržať melodickú líniu, reagovať na taktovacie gestá učiteľa.	Spievať v kolektíve, v menšej skupine, a cappella i so sprievodom hudobného nástroja (hra učiteľa).	Spievať v kolektíve a v menšej skupine, a cappella i so sprievodom hudobného nástroja (hra učiteľa), udržať melodickú líniu, reagovať na taktovacie gestá učiteľa.	Spievať v kolektíve, v menšej skupine, a cappella i so sprievodom hudobného nástroja, udržať melodickú líniu, reagovať na taktovacie gestá učiteľa.	
OŠ		Spievanie hlasových modelov, riekaniiek, dialogických hier, detských piesní rôzneho druhu a žánru (autorské – umelé, slovenské ľudové, miestne a regionálne ľudové) v durových i molových tóninách.			
VŠ	Uplatňovať individuálne hlasové dispozície pri experimentovaní, improvizácii, v tvorivých hrách s hlasom.	Uplatňovať individuálne hlasové dispozície pri experimentovaní s hlasom.	Uplatňovať individuálne hlasové dispozície pri experimentovaní, v tvorivých hrách s hlasom.	Uplatňovať individuálne hlasové dispozície pri experimentovaní, improvizácii, v tvorivých hrách s hlasom.	
OŠ	Objavovanie možností vlastného hlasu, imitovanie zvukov okolitého sveta, rolové spievanie, vytváranie rôznorodých melódií podľa fantázie, dotváranie príbehov a situácií prostredníctvom zvukomalby hlasom.	Objavovanie možností vlastného hlasu, imitovanie zvukov okolitého sveta.	Objavovanie možností vlastného hlasu, imitovanie zvukov okolitého sveta, rolové spievanie, dotváranie situácií prostredníctvom zvukomalby hlasom.	Imitovanie zvukov okolitého sveta, rolové spievanie, vytváranie rôznorodých melódií podľa fantázie, dotváranie príbehov a situácií prostredníctvom zvukomalby hlasom.	

Komponent HRA NA HUDOBNOM NÁSTROJI

Štandardy	1. ročník	2. ročník	3. ročník
VŠ Hrať na hudobnom nástroji v primeranom tempe, technicky správne, sám i v skupine, podľa gesta učiteľa.	Hrať na hudobnom nástroji v primeranom tempe, sám i v skupine, podľa gesta učiteľa.	Hrať na hudobnom nástroji v primeranom tempe, sám i v skupine, podľa gesta učiteľa.	Hrať na hudobnom nástroji v primeranom tempe, technicky správne, sám i v skupine, podľa gesta učiteľa.
OŠ Hra na elementárnych hudobných nástrojoch: napr. Orffov inštrumentár, regionálne detské hudobné nástroje alebo hudobné nástroje iných kultúr, zvukové hračky, vlastnoručne vyrobené hudobné nástroje, okolité zvukové objekty, prírodný materiál.	Hra na elementárnych hudobných nástrojoch: Orffov inštrumentár, zvukové hračky, vlastnoručne vyrobené hudobné nástroje, prírodný materiál.	Hra na elementárnych hudobných nástrojoch: Orffov inštrumentár, vlastnoručne vyrobené hudobné nástroje, prírodný materiál.	Hra na elementárnych hudobných nástrojoch: napr. Orffov inštrumentár, regionálne detské hudobné nástroje alebo hudobné nástroje iných kultúr, okolité zvukové objekty.
VŠ Hrať na rytmických aj melodických nástrojoch elementárne hudobné spievody a miniatúry.	Hrať na rytmických aj melodických nástrojoch elementárne hudobné spievody.	Hrať na rytmických aj melodických nástrojoch elementárne hudobné spievody a miniatúry.	Hrať na rytmických aj melodických nástrojoch elementárne hudobné spievody a miniatúry.
OŠ Vytváranie spievodov, predohier, medzihier, dohier. Vytváranie elementárnych hudobných a zvukových miniatúr vychádzajúcich z rytmickej štruktúry slova, slovných spojení, rýmovačiek v tónovom priestore pentatoniky.	Vytváranie rytmických spievodov, predohier. Vytváranie elementárnych hudobných a zvukových miniatúr.	Vytváranie spievodov, predohier, medzihier, dohier. Vytváranie elementárnych hudobných a zvukových miniatúr vychádzajúcich z rytmickej štruktúry slova, slovných spojení.	Vytváranie spievodov, predohier, medzihier, dohier. Vytváranie hudobných a zvukových miniatúr vychádzajúcich z rytmickej štruktúry slovných spojení, rýmovačiek v tónovom priestore pentatoniky.
VŠ Orientovať sa v symbolickom aj v notovom zápise, spolupracovať pri hre, byť súčasťou spoločnej hry.	Orientovať sa v symbolickom zápise, byť súčasťou spoločnej hry.	Orientovať sa v symbolickom aj v notovom zápise, byť súčasťou spoločnej hry.	Orientovať sa v symbolickom aj v notovom zápise, spolupracovať pri hre, byť súčasťou spoločnej hry.
VŠ Experimentovať s farbou znenia hudobného nástroja a zvukomalebne vyjadriť mimohudobný obsah (napr. pocity, predstavy, náladu, charakter postavy).	Experimentovať s farbou znenia hudobného nástroja.	Zvukomalebne vyjadriť charakter piesne.	Zvukomalebne vyjadriť mimohudobný obsah (napr. pocity, predstavy, náladu, charakter postavy).
OŠ Experimentovanie s farbou znenia hudobného nástroja.	Experimentovanie s farbou znenia hudobného nástroja.	Experimentovanie s farbou znenia hudobného nástroja.	Hra na rytmických aj melodických nástrojoch, vytváranie hudobných a zvukových miniatúr.

Komponent POČÚVANIE HUDBY

Štandardy	1. ročník	2. ročník	3. ročník
VŠ	Identifikovať zvuky a tóny, porovnávať ich vlastnosti.	Identifikovať zvuky a tóny.	Identifikovať zvuky a tóny, porovnávať ich vlastnosti.
OŠ	Intuitívne, zámerné a aktívne počúvanie rôznorodej hudby. Vlastnosti tónu produkovanej a počúvanej hudby: výška, sila, farba, dĺžka. Rozlišovanie vokálnej a inštrumentálnej hudby. Identifikovanie vybraných znejúcich klasických aj ľudových nástrojov a ľudských hlasov – detský, mužský, ženský na základe farby zvuku.	Intuitívne, aktívne počúvanie rôznorodej hudby. Identifikovanie vlastností tónu počúvanej hudby (dĺžka, sila, farba). Rozlišovanie vokálnej a inštrumentálnej hudby. Identifikovanie vybraných znejúcich klasických nástrojov a ľudských hlasov (detský, mužský, ženský) na základe farby zvuku.	Intuitívne a aktívne počúvanie rôznorodej hudby. Identifikovanie vlastností tónu produkovanej aj počúvanej hudby (výška, dĺžka, sila, farba). Identifikovanie vybraných znejúcich klasických aj ľudových hudobných nástrojov a ľudských hlasov (detský, mužský, ženský) na základe farby zvuku.
VŠ	Identifikovať základné výrazové prostriedky hudby.	Identifikovať (postrehnúť, pomenovať) výrazové prostriedky hudby.	
OŠ	Intuitívne, zámerné a aktívne počúvanie rôznorodej hudby. Nachádzanie totožnosti, podobnosti a kontrastu výrazových prostriedkov (melódia, rytmus, tempo, dynamika) a hudobnej formy znejúcej hudby.	Intuitívne počúvanie rôznorodej hudby. Nachádzanie kontrastu výrazových prostriedkov (rytmus, tempo, dynamika).	Intuitívne a aktívne počúvanie rôznorodej hudby. Nachádzanie totožnosti, kontrastu výrazových prostriedkov (rytmus, tempo, dynamika) a hudobnej formy znejúcej hudby.
VŠ	Vyjadriť pocity z počúvanej aj produkovanej hudby verbálne, spontánnym pohybom aj inými umeleckými prostriedkami.	Vyjadriť pocity z počúvanej hudby spontánnym pohybom.	Vyjadriť pocity z počúvanej aj produkovanej hudby verbálne, spontánnym pohybom.
OŠ		Intuitívne, zámerné a aktívne počúvanie rôznorodej hudby. Umocňovanie hudobného vnímania a zážitku pohybovou interpretáciou hudby. Objavovanie mimohudobného obsahu a námetu skladby, verbálne a iné vyjadrenie fantazijných predstáv a vlastných pocitov pri počúvaní hudby.	

Komponent HUDOBNO-POHYBOVÉ VYJADRENIE HUDBY

Štandardy		1. ročník	2. ročník	3. ročník
VŠ	Pohybom stvárniť vyjadrovacie prostriedky a pocity z počúvanej alebo produkovanej hudby.	Pohybom stvárniť vyjadrovacie prostriedky a pocity z počúvanej alebo produkovanej hudby.		
OŠ	<p>Pohybové stvárňovanie charakteru, formy, tempa, metra, rytmu a dynamiky hudby.</p> <p>Kultivovanie držania tela a formovanie tanečného postoja pri vyjadrovaní a stvárňovaní hudby.</p> <p>Spontánny – voľný a koordinovaný pohyb.</p> <p>Umocňovanie hudobného vnímania a zážitku pohybovou interpretáciou hudby.</p>	<p>Pohybové stvárňovanie tempa, metra, dynamiky hudby.</p> <p>Kultivovanie držania tela a formovanie tanečného postoja pri vyjadrovaní a stvárňovaní hudby.</p> <p>Spontánny pohyb.</p> <p>Umocňovanie hudobného vnímania a zážitku pohybovou interpretáciou hudby.</p>	<p>Pohybové stvárňovanie formy, tempa, metra, rytmu a dynamiky hudby.</p> <p>Kultivovanie držania tela a formovanie tanečného postoja pri vyjadrovaní a stvárňovaní hudby.</p> <p>Spontánny – voľný pohyb.</p> <p>Umocňovanie hudobného vnímania a zážitku pohybovou interpretáciou hudby.</p>	<p>Pohybové stvárňovanie charakteru, formy, tempa, metra, rytmu a dynamiky hudby.</p> <p>Kultivovanie držania tela a formovanie tanečného postoja pri vyjadrovaní a stvárňovaní hudby.</p> <p>Spontánny – voľný a koordinovaný pohyb.</p> <p>Umocňovanie hudobného vnímania a zážitku pohybovou interpretáciou hudby.</p>
VŠ	<p>Imitovať pohyb v hudobno-pohybových hrách a v hrách so spevom.</p> <p>Uplatniť základné tanečné prvky, zapamätať si sled tanečných pohybov v jednoduchej choreografii, tancovať vo dvojici, prípadne v skupine.</p>	<p>Imitovať pohyb v hudobno-pohybových hrách a v hrách so spevom.</p> <p>Uplatniť základné tanečné prvky, zapamätať si sled tanečných pohybov v jednoduchej choreografii, tancovať vo dvojici, prípadne v skupine.</p>		
OŠ	<p>Imitovanie pohybu v hudobno-pohybových hrách a ľudových pohybových hrách so spevom.</p> <p>Prírodný tanečný pohyb, tanečné prvky v jednoduchých choreografiách: chôdza a beh v metrickej pulzácii, prísunový krok vpred, vzad, do strán v perovaní, valaský krok.</p>	<p>Imitovanie pohybu v hudobno-pohybových hrách a ľudových pohybových hrách so spevom.</p> <p>Prírodný tanečný pohyb, tanečné prvky v jednoduchých choreografiách: chôdza a beh v metrickej pulzácii, prísunový krok vpred, vzad, do strán v perovaní, valaský krok (3. ročník).</p>		
VŠ	Hrať na tele	Hrať na tele		
OŠ	Využívanie vlastného tela ako rytmického hudobného nástroja – hra na tele.	Využívanie vlastného tela ako rytmického hudobného nástroja – hra na tele.		

Komponent HUDOBNO-DRAMATICKÉ VYJADRENIE HUDBY

Štandardy	1. ročník	2. ročník	3. ročník
VŠ	Stvárníť obsah, dej a charakter rôznorodého hudobného a nehudobného materiálu hlasom, pohybom, rytmickými, melodickými nástrojmi a inými zdrojmi zvuku. Tvoríť zvukomaľbu k rôznym príbehom a situáciám. Rešpektovať originálny prístup jednotlivca pri hudobno-dramatickom stvárníovaní.	Stvárníť obsah, dej rôznorodého hudobného a nehudobného materiálu pohybom, rytmickými, melodickými nástrojmi a inými zdrojmi zvuku. Tvoríť zvukomaľbu k rôznym príbehom a situáciám. Rešpektovať originálny prístup jednotlivca pri hudobno-dramatickom stvárníovaní.	Stvárníť obsah, dej a charakter rôznorodého hudobného a nehudobného materiálu hlasom, pohybom, rytmickými, melodickými nástrojmi a inými zdrojmi zvuku. Tvoríť zvukomaľbu k rôznym príbehom a situáciám. Rešpektovať originálny prístup jednotlivca pri hudobno-dramatickom stvárníovaní.
OŠ	Hudobno-dramatické stvárníovanie obsahu riekaniek, piesní, básní, rozprávok, ľudových hudobno-pohybových hier a literárnej predlohy. Zvukomaľba spevom, pohybom, elementárnymi hudobnými nástrojmi alebo inými zdrojmi zvuku.	Hudobno-dramatické stvárníovanie obsahu riekaniek, piesní, básní, ľudových hudobno-pohybových hier. Zvukomaľba pohybom, elementárnymi hudobnými nástrojmi alebo inými zdrojmi zvuku.	Hudobno-dramatické stvárníovanie básní, rozprávok, ľudových hudobno-pohybových hier a literárnej predlohy. Zvukomaľba spevom, pohybom, elementárnymi hudobnými nástrojmi alebo inými zdrojmi zvuku.
VŠ	Tvoríť melódie, odpovede na spievané či hrané otázky.	Tvoríť odpovede na spievané či hrané otázky.	Tvoríť melódie, odpovede na spievané či hrané otázky,
OŠ	Uplatňovanie dialogických hier, rytmizovaných alebo melodizovaných textov, mimiky, gest, okolitých objektov a rekvizít, pohybovej improvizácie v hudobno-dramatických obrázkoch alebo príbehoch.	Uplatňovanie dialogických hier, rytmizovaných textov, rekvizít, pohybovej improvizácie v hudobno-dramatických obrázkoch alebo príbehoch.	Uplatňovanie dialogických hier, rytmizovaných alebo melodizovaných textov, mimiky, gest, okolitých objektov a rekvizít, pohybovej improvizácie v hudobno-dramatických obrázkoch alebo príbehoch.

Záver

Kurikulárna reforma Vzdelávanie pre 21. storočie si kladie za cieľ zlepšiť výsledky vzdelávania žiakov v doménových gramotnostiach a zabezpečiť spravodlivosť, rovnosť a prístupnosť vo vzdelávaní pre všetkých. Umelecká gramotnosť je v ŠVP zaradená medzi doménové gramotnosti, aj keď v povedomí učiteľov a verejnosti tomu tak nie je. Pomohlo tomu aj etablovanie sa hudobnej výchovy v minulosti medzi predmety, ktoré sú len „*protiváhou náukovo orientovaným predmetom*“. Nové vzdelávacie štandardy nekladú dôraz na hromadenie poznatkov, ani memorovanie, to v hudobnej výchove nie je dôležité. Dôležitý je aktívny a tvorivý kontakt s hudbou vo všetkých jej podobách, v prostredí, kde je radosť, empatia, kolektívny tvorivý duch a prajnosť.

Metodická príručka k štátnemu vzdelávaciemu programu je adresovaná učiteľom hudobnej výchovy, pretože budúcnosť hudobnej výchovy na Slovensku je v ich rukách. V nej sú pomenované aj determinanty úspešnej kurikulárnej reformy a jedným z jej determinantov je práve učiteľ hudobnej výchovy, ktorý verí jej zmyslu, a spraví všetko pre to, aby ju učil s plnou vážnosťou, zanietením a radosťou.

V závere chceme zdôrazniť, že ide o metodickú príručku k štátnemu vzdelávaciemu programu, nejde o učebnicu didaktiky hudobnej výchovy, ktorá by objasňovala ciele, obsah, metódy, formy a princípy hudobného vzdelávania na základných školách, naznačovala štruktúru vyučovacej hodiny a pod. Tie sa významne kurikulárnou reformou nemenili. Zmeny prístupov sú naznačené v 2. kapitole, ktorá sa venuje komponentom v hudobnej výchove, ich výkonovým a obsahovým východiskám v jednotlivých cykloch.

- Balcárová, B. (2019). *Integrovaná didaktika hudobnej výchovy v primárnej edukácii*. Pedagogická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove.
- Blažeková, M. (2011). *Orffov Schulwerk: Princípy a adaptácia*. Pedagogická fakulta Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre.
- Boroš, T. (2015). Vstupujeme do sveta zvuku, otvárame uši, mysle i srdcia. *Národná osveta*, 1, 21–28. <https://www.nocka.sk/wp-content/uploads/2018/09/MLNO-2015-01-1.pdf>
- Boroš, T. (2020). *Hudba ako čin*. InMusic.
- Derevjaniková, A., & Martinka, P. (2024). *Sprevodca zmenami vo vzdelávacích oblastiach: Vzdelávacia oblasť umenie a kultúra, predmet hudobná výchova*. NIVAM. https://vzdelavanie21.sk/wp-content/uploads/2024/12/Umenie-a-kultura_Hudobna-vychova-1.pdf
- Felix, B. (2013). *Hudobno-dramatické činnosti na základnej škole: Teória a prax*. Pedagogická fakulta Univerzity Mateja Bela.
- Fridmann, L. (2020). *Kapitoly didaktiky hudby*. DALI-BB.
- Hatrik, J. (1997). *Drahokam hudby*. Pedagogická fakulta Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre.
- IndoleMugen. (2012, 20. august). *Swingin' Bach* [Video]. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=20iBX07ImA0>
- András Derecskei Conductor & Composer. (2013, 22. júl). *Bach: Kalotaszegi d-moll ket-tőslegényes* [Video]. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=qIZRXexm8NI>
- Jenčková, E. (2002). *Hudba a pohyb ve škole*. ORLICE.
- Kalmárová, L., & Sláviková, Z. (2003). *Hlas v učiteľskej praxi*. Súzvuk.
- Martinka, P. (2018). *Vkus v edukačnom prostredí a jeho determinanty*. Belianum.
- Ministerstvo školstva, výskumu, vývoja a mládeže SR. (2023). *Štátny vzdelávací program pre základné vzdelávanie*. <https://www.minedu.sk/statny-vzdelavaci-program-pre-zakladne-vzdelavanie-2023/>
- Národný inštitút vzdelávania a mládeže. (2024, 18. október). *Vzdelávacia oblasť Umenie a kultúra – hudobná výchova* [Video]. YouTube. [https://www.youtube.com/watch?v=GcWK7IMx0iU\[ZL1.1\]](https://www.youtube.com/watch?v=GcWK7IMx0iU[ZL1.1])
- Netherlands Bach Society. (2019, 7. marec). *Bach, J. S.: Concerto for two violins in D minor BWV 1043* [Video]. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=ILKJcsET-NM>
- Orff, C. (1964). *Das Schulwerk – Rückblick und Ausblick*. In *Orff-Institut Jahrbuch 1963* (s. 16). B. Schott's Söhne.
- Organizácia Spojených národov pre vzdelávanie, vedu a kultúru. (n.d.). *Nehmotné kultúrne dedičstvo na Slovensku*. <https://www.unesco.sk/nehmotne-kulturne-dedicstvo-SR>
- Sedlák, F., & Váňová, H. (2013). *Hudební psychologie pro učitele*. Karolinum.
- Tichá, A. (2007). *Učíme děti zpívat*. Portál.

Hudobná výchova

**Metodická príručka pre 1. stupeň (1. a 2. cyklus)
a 2. stupeň (3. cyklus) ZŠ**

Autori:

PaedDr. Anna Derevjaniková, PhD.
Mgr. Pavel Martinka, PhD.

Recenzenti:

PaedDr. Ľubomír Verbovanec, PhD., MBA, DiS.art.
Mgr. et Mgr. art. Martina Procházková, PhD.

Jazyková úprava:

PhDr. Martin Lokša

Grafická úprava:

Lucia Vecseiová

Vydal: NIVaM
Vydanie: prvé
Formát: elektronický
Rok vydania: 2026

ISBN: 978-80-565-1673-7
EAN: 9788056516737

